

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему: **ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Виконала: студентка 2 курсу, 266 групи
спеціальності 053 Психологія

Освітня програма Психологія

Маковєєва Вікторія Іванівна

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Міщенко М. С.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор

Сафін О. Д.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ...	7
1.1. Поняття інклюзивного навчання та його правові засади	7
1.2. Адаптація і соціалізація дітей з ООП в умовах дитячого колективу	18
1.3. Способи оцінки рівня адаптації дітей до закладу дошкільної освіти	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	34
2.1. Організація та методи дослідження особливостей адаптації дітей з ООП до закладу дошкільної освіти	34
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей адаптації дітей з ООП до закладу дошкільної освіти	39
2.3. Рекомендації щодо покращення адаптації дітей з особливими освітніми потребами	54
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	68
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку нашої країни все більшої актуальності набуває проблема запровадження інклюзивного навчання та психологічного супроводу дітей з особливими потребами. Сьогодні в Україні кількість дітей з особливими потребами у закладах освіти поступово зростає, але суспільство більше не вважає дитину з особливостями розвитку такою, яка мала би бути ізольована від однолітків. Особливі діти мають змогу відвідувати спеціальні корекційні заклади, де для них організовані відповідні зручні умови навіть у звичайних групах та класах, разом зі здоровими дітьми. Одним із можливих засобів більш якісного включення дітей з особливими освітніми потребами до соціуму є впровадження інклюзивного навчання у закладах освіти вже з дошкільного віку.

В умовах постійних змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, проблема психолого-педагогічної адаптації особистості набуває особливої гостроти. Проблема адаптації не є новою, але за сучасних умов швидкого зростання ритму і темпу життя, що спричинює підвищення вимог до людини як члена суспільства взагалі і як творчої, активної особистості зокрема, дослідження процесу адаптації набуває актуальності. Це є суттєвим і для освітніх установ, які вимушені реагувати на зміни, бо працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для всього нового. Оскільки психолого-педагогічна адаптація здійснюється через засвоєння, прийняття психологічних, моральних та інших норм і цінностей суспільства, як у широкому розумінні, так і стосовно найближчого соціального оточення – групи, колективу, родини – і є процесом установлення оптимальної відповідності особистості навколишньому середовищу. Вона виступає результатом діяльності, яка дає змогу задовольнити потреби людини.

Інклюзивне навчання – це навчально-виховний процес, що забезпечує дитині з вадами здоров'я навчання у середовищі здорових однолітків в навчальному закладі з урахуванням можливостей дитини та її особливих потреб. Спільне проведення часу корисне не тільки для дітей з обмеженими

можливостями здоров'я, але й для здорових, оскільки у останніх формується толерантність та позитивне сприйняття несхожих на них людей. У той же час, у дитини з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти відбувається становлення та формування позитивного самосприйняття. Україна поступово збільшує кількість освітніх закладів, готових до організованого навчання дітей з особливими потребами, тому що «незвичайні» діти вимагають рівних можливостей зі звичайними дітьми у отриманні якісної освіти, створенні умов для їх розвитку.

Психолого-педагогічна адаптація відбувається практично впродовж усього життя людини. Вхідження в нове соціальне середовище, яким для дитини є дитячий садок, ускладнюються необхідністю зорієнтуватися в незнайомій ситуації та активізувати адаптаційні ресурси. У непідготовленої дитини дотримання нового режиму і ритму життя, виконання нових вимог, обов'язків та функцій виникають певні труднощі, провокують виникнення таких явищ як: «адаптаційний синдром», «адаптаційна хвороба». Неприятливі умови оточуючого середовища, пов'язані з погіршенням соціально-економічних, екологічних та психологічних умов, зумовлюють послаблення здоров'я, появу небажаних тенденцій у міжособистісній взаємодії дошкільників, гальмують процес пристосування до ЗДО.

Проблема інклюзивної освіти була означена у працях таких психологів як Л. Виготський, О. Запорожець, В. Котирло, Г. Цукерман, А. Керн, Л. Аксенова, Л. Шипіцина та інших. З'ясуванню окремих її аспектів сприяють, зокрема, результати наукових досліджень сутності адаптованості та дезадаптованості, їх причин та особливостей прояву (І. Дубровіна, В. Каган, Р. Овчарова, Н. Самоукіна, А. Фурман та ін.); взаємозв'язку психологічної готовності дитини та особливостей її адаптації (Л. Божович, Л. Венгер, Н. Гуткіна, В. Давидов, О. Проскура та ін.). Вивчаючи та аналізуючи сучасні літературні джерела, можна відзначити, що науковий пошук у вітчизняній спеціальній освіті та психології в останнє десятиліття

характеризується підвищеною активністю дослідження проблем розвитку, навчання та соціалізації дітей.

Метою дослідження є визначення особливостей психологічного супроводу дітей з особливими потребами в дошкільному віці в умовах інклюзивного навчання.

Об'єктом дослідження виступають особливі потреби особистості.

Предмет дослідження – психологічний супровід дітей дошкільного віку з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

На основі поставленої мети було визначено такі **завдання**:

1. Виявити сутність поняття «психолого-педагогічна адаптація» дітей дошкільного віку при типовому та порушеному розвитку; визначити та обґрунтувати її види.

2. Розкрити особливості психолого-педагогічної адаптації обраної категорії дошкільників до ЗДО.

3. Експериментально дослідити особливості адаптації дітей з ООП до закладу дошкільної освіти.

4. Розробити рекомендації щодо покращення адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. В даній роботі застосовано сукупність теоретичних та емпіричних методів, що розкривають зміст зазначеної проблематики. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези було використано: системний аналіз наукових літературних джерел, індукцію, порівняння, аналіз документів, тестування.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Одеського дошкільного учбового закладу «Ясла-садок №266» Одеської міської ради Одеської області. Основну вибірку склали 30 дітей з ООП, що навчаються разом з іншими дітьми в інклюзивних групах.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що розуміння головних проблем та особливостей адаптації дітей з ООП має велике значення для розвитку сучасної педагогічної науки, спрямованої на інклюзію.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблену систему оцінки рівня адаптації дитини у ДНЗ можуть використовувати педагоги, соціальні робітники та асистенти дитячих садків.

Апробація результатів дослідження. Матеріали й результати дослідження висвітлювалися на VI Всеукраїнських психологічних читаннях «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (Умань, 2023); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні досягнення та перспективи науки та освіти» (Житомир, 2023).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у 2 публікаціях: Психолого-педагогічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти в збірнику праць «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (2023); Психолого-педагогічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти в збірнику праць «Сучасні досягнення та перспективи науки та освіти» (2023).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг представлений на 84 сторінках, основний зміст включає 67 сторінок. Робота містить таблиці та додатки. Список використаної літератури складає 63 джерел українських та зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Поняття інклюзивного навчання та його правові засади

Інклюзивне навчання є важливим елементом сучасної освіти. Саме завдяки методам інклюзивної освіти педагог може забезпечити рівні можливості навчання всім учням, незалежно від їхнього фізичного, інтелектуального, соціального чи емоційного стану. Тому для інклюзивних методів освіти важливо, аби навчання та розвиток дитини проходили в максимально комфортних та сприятливих умовах для учня, де зберігатиметься різноманітність індивідуальних потреб та можливостей.

Для того, аби коректно працювати з матеріалом, перш за все важливо визначитися з поняттям інклюзивної освіти. За І. Карпенко, інклюзивна освіта – це концепція надання рівних прав на отримання якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей чи потреб. Інклюзивна освіта акцентує на створенні відкритого та прийняттого навчального середовища для всіх дітей, де кожен має можливість розвивати свої здібності та спілкуватися з ровесниками [29, с. 74].

Інклюзивне навчання дітей формується, в першу чергу, на ідеї рівності кожного члена колективу, толерантності до особливих потреб кожної дитини та адаптації її до навчального процесу. Головна мета інклюзивності – зробити учбовий процес доступним для всіх учнів, незалежно від їх особливостей. Тому інклюзивне навчання вимагає дотримання таких аспектів навчання:

1. *Доступність.* Кожен вихованець в навчальному закладі повинен мати доступ до якісної та всеосяжної освіти, без перешкод або обмежень. Тому педагог, працюючи з дітьми з особливими потребами, має включати до процесу навчання та виховання такі педагогічні практики, що адаптовані та доступні для різних дітей та їхніх потреб.

2. *Включеність.* При навчанні жоден учень не повинен бути осторонь навчального процесу. Педагог має спонукати учня до участі в навчанні, створювати сприятливі умови для навчання різних дітей.

3. *Індивідуалізація навчання.* Кожен педагог при роботі з учнями повинен враховувати індивідуальні потреби учня. Для цього використовуються різні стратегії навчання, індивідуальні плани розвитку дитини.

4. *Використання новітніх стратегій та практик.* Педагогічна наука розвивається кожного дня, розробляючи нові методики роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Педагог має володіти подібними методиками, впроваджувати їх в свої заняття.

Про ці важливі установки педагога при роботі з дітьми пише О. Добровіцька [21]. При цьому головним аспектом для дослідниці, в першу чергу, виступає саме толерантність. Дослідниця наголошує на тому, що кожен педагог та соціальний робітник має з самого початку своєї професійної діяльності готуватися до толерантної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами [21, с. 130].

Інклюзивна освіта працює з дітьми з особливими потребами, що мають потребу в додатковій адаптації та увазі при навчанні. До дітей з особливими освітніми потребами відносяться такі групи дітей: діти з порушеннями опорно-рухового апарату або фізичними обмеженнями; діти з тяжкими вадами мовлення; сліпі або діти зі зниженим зором; глухі або діти зі зниженим слухом; діти з затримкою психічного або інтелектуального розвитку; діти з розладами аутичного спектру [22, с. 68].

Для того, щоб успішно навчати дітей з особливими освітніми потребами, педагог повинен знати основні правила та засади психолого-педагогічної адаптації дітей з особливостями розвитку. Психолого-педагогічна адаптація проводиться для успішного інтегрування учня в навчальному середовищі (дошкільний заклад, школа) та її повноцінного розвитку на максимальному рівні.

Психолого-педагогічна адаптація дитини – це процес, в ході якого дитина пристосовується до нових умов навколишнього середовища, зокрема до системи освіти та виховання. Цей процес включає в себе адаптацію до нового соціального середовища, взаємодію з педагогами та однолітками, а також засвоєння нових знань і навичок [31].

Психолого-педагогічна адаптація дітей дошкільного віку спрямована на забезпечення успішного старту дитини у системі освіти та розвиток її соціальних навичок. Вона передбачає створення сприятливого навчального середовища, підтримку та індивідуалізацію навчання з урахуванням потреб та особливостей кожної дитини. Педагоги та спеціалісти в галузі психології працюють над психологічним та педагогічним супроводом дітей під час процесу адаптації, сприяючи їхньому успішному включенню в освітній процес та розвитку на пізнавальному, емоційному та соціальному рівнях.

При роботі з особливими дітьми важливо пам'ятати, що процес адаптації для них дещо відрізняється від процесу адаптації звичайних дітей.

Психолого-педагогічна адаптація в контексті дітей з особливими освітніми потребами – це комплексний процес, спрямований на створення сприятливих умов для успішного включення таких дітей у навчальне та соціальне середовища. Цей процес включає в себе індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її конкретних особливостей, потреб, можливостей та рівня розвитку [35, с. 55].

В залежності від психолого-педагогічного підходу та індивідуальних потреб учня виділяються й різні види психологічної адаптації дитини. Наведемо основні з них.

1. *Соціальна адаптація.* Спрямована на розвиток соціальних навичок учня, комфортне та плідне його спілкування з однолітками та педагогами. Педагог розробляє та обирає методи, що допомагають дитині з особливими потребами навчитися взаємодіяти з ровесниками та вчителями, розвивати навички спільної гри та комунікації в групі, будувати комфортні взаємовідносини в колективі.

2. *Адаптація навчального матеріалу.* Для дітей із вадами розвитку або слуху чи зору часто стає потрібним коректно адаптовувати навчальні завдання та навчальні матеріали. Тільки завдяки успішній адаптації та толерантності до такого учня навчання стає успішним та плідним.

3. *Фізична адаптація.* Потребується у випадку фізичних вад учня. Діти з фізичними вадами можуть потребувати особливого обладнання, особливих фізичних вправ та рівня навантаження при навчанні.

4. *Психологічна адаптація.* Орієнтована на покращення психологічного стану учня. Вона включає в себе роботу з психологами, спрямовану на розвиток самооцінки, регуляцію емоцій та психологічну підтримку.

5. *Інтелектуальна адаптація.* Окрім адаптації навчального матеріалу педагог також повинен забезпечити учневі з особливими освітніми потребами можливість індивідуалізованого навчання, коли педагог може більше часу та уваги приділити дитині з ООП. Так навчання не стане викликати в дитини дискомфорт та стрес, а сформує довірливі взаємовідносини учня-вчителя.

6. *Мовна адаптація.* Більшою мірою потрібна для дітей з мовними труднощами. Такий вид адаптації включає в себе роботу з логопедами, застосування мовленнєво-слухових методик [36, с. 32].

Важливо враховувати, що психолого-педагогічна адаптація повинна бути індивідуалізованою та спрямованою на конкретні потреби кожної дитини, незалежно від її типового чи порушеного розвитку. При цьому один метод психолого-педагогічної адаптації неможливий без іншого – вони повинні використовуватися педагогом в комплексі для успішного навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Важливо пам'ятати, що діти з особливими освітніми потребами менш захищені в соціумі, аніж інші учні. Тому педагог повинен більш уважно ставитися до таких учнів, пам'ятати про свої обов'язки як педагога. Крім того, держава також піклується про дітей з особливими потребами, додатково

прописуючи закони та правові документи, що регулюють положення дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків.

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх дітей українського суспільства стає все більш актуальною темою і розвивається завдяки різноманітним факторам. Одним із них є інклюзивна освіта, яка гарантує право на навчання в загальноосвітніх закладах для дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Цей напрямок розвитку пов'язаний із активністю батьків цих дітей, які вимагають можливості для навчання своїх дітей разом із однолітками та життя в сім'ї. Також важливу роль відіграють громадські організації та міжнародні зобов'язання держави, які формують відповідну державну політику у цьому напрямку.

На міжнародному рівні втіленням фундаментальних прав людини є Загальна Декларація ООН про права людини, прийнята 10 грудня 1948 року. Цей документ заявляє про рівність прав усіх людей без будь-яких винятків.

Так, наприклад, законом України прописане дотримання державою Конвенції ООН про права дитини від 1989 року. Конвенція, окрім загальних прав дитини, також зазначає її право на освіту та нондискримінацію. Вона закликає до забезпечення доступу до якісної освіти для всіх дітей, включаючи дітей з ООП [34].

У 2006 році в Україні також прийнято Конвенцію ООН про права людини з обмеженими можливостями [23]. Згідно їй, держави-учасниці конвенції повинні забезпечувати рівність прав для людей з обмеженими можливостями в усіх сферах життя. Освіта ж є невід'ємною та обов'язковою частиною прав та свобод кожного громадянина України. І тому кожна людина, зокрема дитина, має право на інклюзивну освіту належного рівня.

В нашій державі також використовуються власні закони, що стосуються забезпечення повних прав для дітей з ООП. Так, при інклюзивному навчанні важливо враховувати Закон України «Про соціальний захист інвалідів в Україні» [25]. Він встановлює права та гарантії соціального захисту для осіб з інвалідністю. Закон визначає права

інвалідів на отримання освіти та можливості для розвитку їхнього потенціалу, а також регулює питання прав батьків, які мають дітей з інвалідністю, включаючи право на пільги та підтримку. В цілому цей закон спрямований на забезпечення рівних можливостей та соціального захисту для осіб з інвалідністю, сприяючи їхньому включенню в суспільство та полегшуючи їхню участь у різних сферах життя.

Загалом інклюзивне навчання є важливим напрямом освітньої політики в Україні, спрямованим на створення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхньої фізичної, інтелектуальної, соціальної чи емоційної здатності. Так, Закон України «Про освіту» визначає, що освіта є доступною та обов'язковою для всіх громадян України незалежно від їхньої індивідуальної специфіки та потреб [24]. Тому саме педагоги, що працюють з дітьми з ООП повинні організовувати та забезпечувати комфортне навчання таким дітям, на основі сучасних методик та державних програм.

Наразі з 2020 року в нашій державі запроваджується стратегія інклюзивної освіти, де рівність в освіті стає пріоритетним напрямком. Педагоги, методисти та батьки повинні створювати для дітей з особливостями розвитку сприятливі для навчання умови, про які вже зазначалося раніше.

Загалом інклюзія – це філософія та практика створення такого соціального та навчального середовища, де кожна людина, включаючи тих, хто має різні освітні потреби чи інвалідність, може брати участь у повному обсязі життєдіяльності, включаючи навчання, розвиток та соціальні взаємодії [27, с. 13].

Основні принципи інклюзії:

- участь людини з обмеженими можливостями у всіх сферах життя;
- забезпечення для неї рівних з іншими можливостей;
- сприяння толерантності та прийняття різності людей [26, с. 65].

Якщо говорити про освіту, інклюзивна освіта – це конкретний напрям педагогічної діяльності, спрямований на впровадження

інклюзивних принципів, зазначених вище, у навчальних закладах. Це загальна система освіти, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її там, де вона цього потребує. Це передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [30, с. 11].

Інклюзія у навчанні – це неперервний процес, який включає постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб всіх, без виключення, дітей. У цьому контексті різноманітності розглядаються як стимулюючий фактор для навчання. Вона пов'язана з ідентифікацією перешкод у навчанні дитини з особливими потребами та їхнім подоланням. Основною ідеєю інклюзивної освіти є відсутність будь-якої форми дискримінації та забезпечення однакового ставлення до всіх дітей. При цьому педагог бере на себе відповідальність створити спеціальні умови для тих, хто має особливі потреби.

Інклюзія наполягає на розвитку толерантності усіх учасників учбового процесу, від батьків та вчителів до самих учнів. Толерантність, в свою чергу, це уважне, відкрите та сприятливе ставлення до різниці в переконаннях, культурі, етнічній приналежності, статі, релігії, інвалідності чи інших характеристик людей. Це вміння поважати і приймати інших такими, які вони є, не зважаючи на відмінності. Толерантність передбачає бажання співіснувати гармонійно в різноманітному суспільстві [20, с. 46]. Більшість дослідників, що займаються питанням вивчення проблем навчання дітей з особливими освітніми потребами, відзначають важливість вироощення почуття толерантності в сучасному суспільстві. Так, М. Чайковський та О. Добровіцька пишуть про те, що вкрай важливо при підготовці педагогічних працівників формувати в них почуття толерантності, готовність працювати з різними дітьми, готувати спеціалістів до інклюзивної освіти [63].

Тому, на основі толерантності, повинна формуватися така форма інклюзивної освіти, завдяки якій, в процесі навчання, всі учні будуть не

тільки освіченими та розвиненими, але й сформованими особистостями з толерантністю та розумінням особистих потреб кожної людини.

Розвиток інклюзивної освіти ґрунтується на таких принципах як:

1. Науковість – розробка теоретико-методологічних засад інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз та моніторинг результатів, оцінка ефективності використовуваних технологій, проведення незалежної експертизи.

2. Системність – послідовна допомога дитині на всіх ланках освіти: дошкільній, середній, вищій.

3. Корекційна спрямованість – модульна організація освітніх програм, включення модулів зі спеціальних корекційних програм в базову програму навчання та виховання.

4. Індивідуальний підхід – застосування особистісно-орієнтованого та диференційованого підходів.

5. Сімейно-орієнтоване супроводження – психолого-педагогічний супровід сім'ї дитини з потребами, сімейно-орієнтована психотерапія, групи для батьків та дітей, активне залучення батьків до навчання дитини на кожному етапі педагогічного процесу.

6. Самостійна активність дитини – забезпечення самостійної пізнавальної активності дитини, зокрема за допомогою додаткових розвивальних програм (іноземна мова, ліплення, малювання, проектна діяльність і т.д.).

7. Міждисциплінарна інтеграція та соціальне партнерство – спільна робота логопеда, психолога, дефектолога при розробці або модифікації програми розвитку; співпраця з різними відомствами та соціальними службами для оптимізації процесу освітньої інтеграції особливих дітей [62].

Показовим в розрізі даної стратегії розвитку освіти стало впровадження концепції «Нової української школи». Ця концепція передбачає реформування освітньої системи України з акцентом на інклюзивному

навчанні. Вона закликає до створення рівних можливостей для навчання та розвитку кожного учня.

«Нова українська школа» – це освітня реформа, запроваджена в систему освіти у 2016 році. Сама концепція спрямована на модернізацію освіти, з оглядом на практичні, соціальні та наукові здібності дитини. Головною метою «Нової української школи» стало реформування всіх рівнів освіти, завдяки чому учні будуть отримувати при навчанні не тільки знання, а стануть більш підготовленими до подальшого життя. Основний акцент концепція робить на реформуванні саме дошкільної та середньої освіти.

За визначенням Міністерства освіти і науки України, «Нова українська школа» покликана розвивати в учнях такі навички [43]:

- вільне володіння державною та іноземними мовами;
- компетентності у загальноосвітніх дисциплінах та галузях;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- підприємливість та фінансова грамотність [42].

Бачимо, що основні положення «Нової української школи» роблять додатковий акцент на рівності та правах людини, формують у самих учнів та педагогів розуміння інклюзивності.

Концепція впроваджує змішану модель навчання, яка поєднує традиційні уроки з інтерактивними методами, використанням технологій та позашкільною діяльністю. А освітні програми стають більш гнучкими, дозволяючи учням вибирати предмети і проекти за їхніми інтересами та здібностями, індивідуальними потребами. Тому саме завдяки такому реформуванню системи освіти діти з особливими освітніми потребами можуть більш комфортно та продуктивно навчатися.

Тому можемо зробити висновок, що в Україні активно розвивається система інклюзивної освіти. Правові засади інклюзивного навчання в Україні сприяють розвитку цього важливого напрямку освіти та забезпеченню рівних можливостей для всіх дітей і учнів, що в свою чергу потребує належної підготовки педагогів та підготовки самої інфраструктури освітніх закладів.

Так, заклади освіти будуються та перебудовуються за новими стандартами: в них повинні бути наявні спеціалізоване обладнання, ігрові зони для дітей. Педагоги дошкільних закладів також отримують спеціальну підготовку щодо роботи з дітьми з особливими потребами. Ця підготовка включає в себе навчання методам інклюзивного навчання, проведення професійної підготовки, семінарів та вебінарів про те, як працювати з дітьми з ООП. Для дітей з особливими потребами розробляються індивідуальні навчальні плани (ІНП), які враховують їхні потреби та можливості. Також відкриваються окремі інклюзивні дошкільні шкільні заклади та заклади середньої освіти для дітей з особливими потребами. Там діти з ООП беруть участь у спільних заняттях та іграх разом із іншими дітьми. Це сприяє соціалізації та взаєморозумінню між учнями. Крім того, до навчального процесу педагоги активно залучають батьків дітей з особливими потребами. Саме ця співпраця допомагає забезпечити успішність інклюзивної освіти.

Інклюзивне навчання необхідно впроваджувати і надалі, оскільки воно формує у дитини важливі моральні та етичні якості; ухвалення нового соціального погляду на інвалідність; підтримку та заохочення різноманітності; розгляд відмінностей між людьми як потенціалу, а не як проблеми.

Інклюзія сприяє стимулюванню особистісного зростання та формуванню соціальних навичок у всіх членів суспільства, формує самостійність та самоідентифікацію. Саме інклюзія допомагає розвитку рівності прав та можливостей замість застосування дискримінації. А інклюзивні школи заохочують досягнення, демонструючи, що кожна дитина може бути успішною за необхідної підтримки. Замість обмеження

сприйняття особливостей чи інвалідності дитини, як перешкод, акцент робиться на тому, як можна змінити навколишнє середовище для підтримки навчання, зміщуючи фокус з індивіда на навчальне середовище. Це наголошує на важливості забезпечення широкого спектру допоміжних послуг замість віднесення дитини до спеціального навчального закладу, і як наслідок – повного виключення людини із соціальної групи. Практика інклюзії, заснована на індивідуальному підході та навчальних планах, які приносять користь кожному учневі, допомагає усунути стигматизацію, яка може виникнути внаслідок ізоляції та відділення.

Інклюзивні школи доповнюють професійні знання педагогів, вимагаючи від них нових та гнучких методів викладання та розробки програм, адаптованих для максимальної ефективності всіх учнів. Робота за таких умов дозволяє безперервно вдосконалювати професійні навички. Тому інклюзивні навчальні заклади створюють можливість для кожного члена освітньої спільноти внести свої унікальні таланти до загального процесу, де кожен може успішно навчатися, співпрацювати та відчувати себе залученим.

Впровадження інклюзивної освіти супроводжується моніторингом та оцінкою результатів, як на рівні конкретних навчальних закладів, так і на державному рівні. А завдяки впровадженню «Нової української школи» такий моніторинг стає більш продуктивним та допомагає коригувати реформу освіти залежно від результатів. Це допомагає вдосконалювати педагогічні практики та програми для дітей з особливими потребами.

Підводячи підсумок, можна сказати, що інклюзивна освіта є важливим загальним концептом у психолого-педагогічній практиці сучасних вчителів. Наша держава включена у загальний міжнародний процес інклюзії, тому сучасні освітні реформи також спрямовані на те, щоб надавати рівні права дітям з ООП, допомагати їхньому всебічному розвитку та сприяти комфортному навчанню. Тому можемо бачити якісний розвиток у сфері інклюзивного навчання за останні роки. Все більше дошкільних та загальносередніх навчальних закладів стають включені в процес інклюзивної

освіти. Тому кожному педагогу важливо розуміти та використовувати методи адаптації дітей з ООП у власній практиці.

1.2. Адаптація і соціалізація дітей з ООП в умовах дитячого колективу

Адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в умовах дитячого колективу є важливим етапом їхнього розвитку.

Термін «адаптація» (від лат. *adaptatio* – пристосування) широко застосовується як теоретичне поняття в різних наукових областях. В нашому випадку поняття «адаптація» розуміється як «звикання», «пристосування» індивіда до умов життя і діяльності. Таке трактування почало впроваджуватися в педагогічний лексикон слідом за розробкою поняття «соціальна адаптація» [44].

Саме завдяки коректній роботі педагога над соціальною та педагогічною адаптацією діти з ООП можуть повністю включитися в колектив навчального закладу. А для того, аби цей процес пройшов без стресу для дитини, педагог повинен використовувати особливі методики та знати різні теорії адаптації.

Наукова література містить різні педагогічні теорії та підходи до адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Розглянемо деякі з них.

Теорія інклюзивної освіти як такої. Інклюзивна освіта спрямована на забезпечення навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами разом із їхніми сверстниками без обмежень жодних. Цей підхід передбачає створення інклюзивних навчальних середовищ, де кожна дитина має можливість брати участь у загальних заняттях. Такої теорії дотримується, наприклад, А. Колупаєва [33, с. 1]. Саме на основі загальної теорії інклюзивної освіти будується «Нова українська школа» та інші сучасні педагогічні практики.

Ще однією теорією адаптації можемо назвати *диференційовану інструкцію*. Диференційована інструкція полягає в адаптації навчання для врахування різних потреб і здібностей учнів. Вчителі створюють індивідуальні навчальні плани та матеріали, щоб підтримувати кожну дитину. Як писав дослідник Томлінсон: Темплін: «Differentiated instruction is a pedagogical approach that involves restructuring the classroom so that each student has the opportunity to work on tasks that are at an appropriate level of difficulty, and in a way that is tailored to their learning style and preference» [1, с. 20]. Тобто саме завдяки диференційованому навчанню учень може в своєму темпі та ритмі вивчати дисципліни, не гонячись за іншими учнями. При такому підході діти з ООП мають змогу осягнути весь науковий матеріал. Таким чином якість освіти дітей з ООП при такому підході значно зростає.

Ще одна теорія адаптації дітей з ООП – *конструктивізм*. Ця теорія не дуже активно розповсюджена в українських навчальних закладах. Але в деяких закладах дошкільної та загальносередньої освіти для дітей з особливостями розвитку педагоги все ж впроваджують методи цієї теорії.

Конструктивізм вважає, що для позитивного досвіду навчання учні повинні активно будувати свої знання не через теорію, а через власний досвід та сприймання навколишнього світу. Учитель в цьому випадку виступає як сприяючий фасилітатор, який допомагає учням конструювати свої знання через досвід, робити висновки [5, с. 35].

З конструктивізму витікає ще одна, близька за суттю теорія, – *теорія соціального навчання*. Прихильники даної теорії визнають важливість соціальної взаємодії для дітей з ООП при навчанні. Діти вчаться шляхом спостереження, співпраці та моделювання поведінки інших учнів. При цьому вони – активні учасники соціального процесу, на рівні з іншими учнями [4, с. 118]. Соціальне навчання, на нашу думку, краще використовувати разом з саме конструктивізмом, коли діти вчаться на практиці. Так дитина з ООП отримає найбільш повний досвід від навчання у групі.

Також важливою теорією адаптації дітей з особливими освітніми потребами є *теорія розвитку*. Вона зосереджується на індивідуальних рівнях розвитку дітей і вивчає послідовні етапи росту та навчання дитини [8, с. 16]. Завдяки теорії розвитку вчителям та батькам особливих дітей легше розуміти: які вікові особливості та здібності мають діти з особливими освітніми потребами, аби не перевантажувати дитину. Теорія розвитку показує, що діти з ООП потребують більше уваги та компетенцій від вчителя. Але при послідовній та вдумливій адаптації, коли педагог знає про особливості дитини та вікові етапи розвитку навчання, стає для дитини більш успішним, хоча й може зайняти більше часу, ніж в інших дітей.

Також при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами педагог повинен використовувати *психологічний підхід* [7, с. 52]. Використовуючи його, вчитель зосереджується на тому, щоб зрозуміти та розкрити психологічну природу учня, його індивідуальні особливості. У психологічному підході вчителі та спеціалісти в галузі психології надають підтримку учням у подоланні труднощів та розвитку їхнього потенціалу. Психологічний підхід також включає роботу з психологами та спеціалізованими педагогами. Тоді дитина навчається без стресу, додаткової психологічної напруги та легше справляється з неконтрольованими емоціями.

Всі наведені вище теорії та способи адаптації дітей з особливими освітніми потребами важливо знати та використовувати у педагогічній практиці. Адже саме при синтезі всіх цих підходів вчитель має змогу дати учневі більше можливостей для навчання. Проте будь-яке навчання дитини з ООП неможливе при участі тільки педагога та дитини. Важливу роль тут також грає участь батьків у процесі виховання та навчання. Такий підход деякі вчені називають «родинна співпраця». При слідуванні цьому підходу батьки, за ініціативою вчителя, активно включаються в процес навчання та підтримки дитини [10, с. 58]. Батьки дають зворотній зв'язок педагогу, який

навчає їх дитину, додатково займаються з дитиною з ООП, намагаються максимально прокращити її умови навчання, психологічно підтримати.

Отже, наведені вище педагогічні теорії та підходи враховують різні аспекти розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вони покликані забезпечити успішну адаптацію дітей з ООП в освітньому середовищі, забезпечити ефективну підтримку та навчання.

Дошкільна освіта повинна забезпечувати сприятливе навчальне середовище для всіх дітей. Це включає в себе створення доступної інфраструктури, використання спеціалізованих матеріалів та забезпечення підтримки від учителів та педагогічних працівників. Кожна дитина має свої унікальні потреби та можливості. Педагоги повинні індивідуалізувати підхід до кожного дошкільника з особливими освітніми потребами, враховуючи його особливості.

При цьому важливо пам'ятати, що при будь-якій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами педагоги повинні систематично оцінювати прогрес кожної дитини та вносити необхідні корективи у навчальний процес для досягнення найкращих результатів. Саме через оцінку (інтерв'ю з батьками, анкетування, моніторинг знань учнів і т.д.) вчитель має змогу скоригувати процес навчання дитини з ООП та на основі результатів моніторингів впроваджувати кращі методи роботи.

Адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в дитячому колективі може бути успішною та продуктивною, якщо враховувати деякі ключові принципи.

- Дитячий колектив має бути відкритим та прийнятним для всіх дітей, включаючи тих, у кого є особливі освітні потреби. Створення інклюзивного середовища означає забезпечення доступності, враховування потреб та створення можливостей для участі в навчальному процесі.

- Підтримка від учителів та педагогів кожного учня, незалежно від рівня його успіхів у навчанні. Вчителі та педагоги відіграють важливу роль у адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Вони

повинні мати знання та навички для роботи з цільовою аудиторією та надавати психологічну підтримку дітям, якщо вони цього потребують.

- Педагог повинен ініціювати та підтримувати соціальну інтеграцію дитини з ООП в колектив. Важливо створити можливості для спільних занять, ігор та проєктів, які сприяють взаєморозумінню та дружбі.

- Залучення батьків до процесу адаптації та соціалізації дітей також є важливим аспектом роботи педагога з дітьми з ООП. Батьки можуть ділитися своїми знаннями про своїх дітей, а також вносити рекомендації та підтримувати навчання вдома.

- Сприяння позитивному самовизначенню та розвитку дітей. Педагог заохочує дітей в їх досягненнях та прагненнях, підтримує їх у здійсненні мрій та цілей.

- Розвиток через програму навчання соціальних навичок та емпатії у вихованців. При роботі з особливими дітьми педагог повинен розвивати соціальні навички як у дітей з ООП (контроль власних емоцій), так і у інших членів колективу (виховання толерантності та взаємодії). Навчайте дітей розуміти та поважати різницю.

- Розвиток самостійності у дітей з особливими освітніми потребами. Педагог повинен допомогти дитині з ООП також розвивати самостійність, наскільки це можливо, та допомагати їй набувати навичок, які сприяють незалежності дитини від інших.

Отже, адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в дитячому колективі вимагає терпимості, розуміння та підтримки від всіх учасників освітнього процесу. Важливо створювати позитивне та підтримуюче середовище, де кожна дитина має можливість розвиватися та відчувати себе важливою частиною колективу.

Але навіть при виконанні всіх зазначених вище рекомендацій та методик, процес навчання та адаптації дитини з ООП може пройти з проблемами та помилками, що може нашкодити успішній інтеграції та розвитку дитини з ООП в колективі.

Головними проблемами, з якими може зіткнутися педагог при адаптації дитини з особливими освітніми потребами в навчанні, можуть бути: неадекватне ставлення до дитини з ООП співучнів; брак підготовки до роботи з особливими дітьми самого вчителя; відсутність в навчальному закладі додаткових ресурсів та спеціалізованих матеріалів для навчання дітей з особливими освітніми потребами; недостатня комунікація вчителя з батьками; некоректне розуміння можливостей дитини та етапів її взросління; недостатність психологічної підтримки для дитини з ООП; недостатність ресурсів та фінансування [11].

При знанні та врахуванні всіх можливих перешкод та помилок в соціально-психологічній адаптації дитини педагогові буде легше працювати та відстежувати можливі проблемні місця у навчанні.

При цьому важливо розуміти, що адаптація дітей з особливими освітніми потребами може відрізнятись в різних вікових категоріях через фізичний, емоційний та психологічний розвиток дітей. Тому знання етапів розвитку дитини з ООП також є важливим фактором у роботі педагога в інклюзивному просторі [38, с. 18]. Про це більш детально.

Дошкільний вік (0-6 років).

Діти дошкільного віку з особливими освітніми потребами можуть мати різні проблеми та особливості. При цьому саме цей період розвитку та формування дитини має велике значення для дітей з особливими освітніми потребами. Саме в цей період формується основа для подальшого розвитку і навчання, тому дуже важливо на цьому етапі активно включити дитину в процес розвитку та навчання, зробити для дитини з ООП максимально комфортне середовище.

Наукові джерела підкреслюють важливість цього періоду для фізичного, когнітивного, соціального та емоційного розвитку дитини. Так, Т. Дегтяренко пише, що саме молодший дошкільний вік – це час активного фізичного росту та розвитку, формування основних навичок руху, координації та здорового способу життя [14, с. 8].

Крім того, саме в цей період, за визначенням багатьох авторів, формуються основні когнітивні навички [1, с. 22]. Цей період є ключовим для розвитку мислення, мовлення, пам'яті, уваги та творчих задатків.

Як зазначають дослідники, в дошкільному віці в дитини формуються соціальні навички та здатність до взаємодії в колективі [18, с. 10], тому до шести років дитина з ООП обов'язково повинна вчитися працювати в колективі, і цей досвід не повинен бути травмуючим або дискомфортним. Педагог повинен слідкувати за роботою дитини з ООП в колективі, навчати інших дітей толерантності, підтримувати дитину з особливими освітніми потребами, налагоджувати комунікацію.

Для успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільному віці важливий інтегрований підхід, де дитину сприймають як унікальну особистість з власними можливостями та потребами, і надають їй відповідну підтримку та стимулюють розвиток на всіх рівнях. При цьому дошкільники з особливими освітніми потребами можуть бути більш вразливими до емоційних стресів та реакцій на них [16, с. 14]. Тому важливо також працювати з цим фактором через додаткові вправи, психологічну підтримку, довільну фізичну активність дитини через ігри та завдання.

Молодший шкільний вік (6–12 років).

Діти в цьому віці зустрічаються з більш складними навчальними завданнями, користуються тими базовими навичками, що були сформовані в молодшому дошкільному віці. Саме в цей період для дитини з ООП важливий індивідуальний підхід до навчання, коли педагог враховує швидкість засвоєння матеріалу дитиною, її особливості, розробляє освітній матеріал відповідно до можливостей дитини. Деякі діти можуть мати важкість у розумінні, розрізненні та опрацюванні інформації. Тому індивідуальні плани та особливий підхід до таких учнів обов'язковий при навчанні.

Молодший шкільний вік визначає основи навчання і надає можливість дітям розвивати навчальні навички, такі як читання, письмо та математика. В

цей віковий проміжок діти навчаються бути більш самостійними, але ті учні, у кого є особливі потреби, можуть потребувати більше допомоги у розвитку цих навичок. Важливо, щоб при навчанні в цей час діти відчували радість від занять та розвивали позитивне ставлення до школи. Тому пелагоги повинні створювати стимулюючі до навчання та самостійної роботи уроки та використовувати ігрові методи. Майже весь процес навчання в молодшому шкільному віці, подібно до дошкільного віку, будується на грі. Однак молодший шкільний вік – це період, коли вже поступово впроваджуються класичні методи навчання дітей [16, с. 66]. І тому вчитель, який працює з дітьми с ООП має уважно слідкувати за тим, як такі діти сприймають нову інформацію та нові підходи у навчанні.

Підлітковий вік (12–18 років).

Підлітковий вік є критичним періодом для розвитку особистості, незалежно від того, чи є дитина з особливими освітніми потребами, чи ні. Проте для дітей з особливими потребами цей період може вимагати особливої уваги та підтримки. Підлітковий вік відзначається активним розвитком соціальних стосунків. Для дітей з особливими освітніми потребами важливо мати можливість бути частиною соціальних груп та взаємодіяти з ровесниками [17, с. 65].

Важливо надавати підліткам можливість розвивати навички, які допоможуть їм в майбутньому, включаючи підготовку до незалежного життя та навчання й роботи. Складність, яка виникає в цей період в роботі з дітьми – це їх психологічна вразливість, а також потреба у визначенні свого місця в соціальному оточенні, визначення своєї ідентичності [17, с. 76]. Але при належній кваліфікації педагога цей процес можна пом'якшити та зробити менш болючим.

Отже, задача адаптації дітей з особливими освітніми потребами вимагає індивідуалізованих підходів та врахування їхніх унікальних потреб. До основних методів роботи з адаптацією дітей з ООП відносять: індивідуалізовані навчальні плани (ІНП), які визначають особливості

навчання, виховання та розвитку кожної дитини, створюючи індивідуалізовані підходи до навчання та оцінювання; належна спеціалізація педагога; використання технологій, які можуть полегшити доступ до навчання для дітей із спеціальними освітніми потребами (інтерактивні матеріали, спеціалізоване обладнання тощо); навчання дитини з ООП разом з іншими дітьми, забезпечення рівноправності та толерантності; обов'язкова співпраця з батьками для додаткового розкриття потенціалу дитини, розуміння її особливостей та всебічного навчання не тільки в навчальному закладі, а й вдома. Ці методи та підходи базуються на наукових дослідженнях та надають основу для успішної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у навчальному середовищі.

1.3. Способи оцінки рівня адаптації дітей до закладу дошкільної освіти

Наукові дослідження провідних психологів та педагогів (Н. Авдєєва, Л. Голубєва, Г. Гриднева, Н. Гуткіна, А. Захаров, О. Кононко, А. Мішкіс, А. Пасічніченко, Р. Тонкова-Ямпольська, В. Шпак та ін.) підтверджують актуальність проблеми адаптації дітей до дитячого садка. За їхньою думкою, ступінь виразності адаптаційних порушень пов'язаний з різноманітними чинниками, такими як організація навчально-виховного процесу в ДНЗ, попередні умови виховання, вплив на вищу нервову діяльність дитини, особливості міжособистісних взаємин дорослих і дітей, рівень прихильності дитини до матері, а також соціальні умови.

Для того, щоб розуміти результати своєї роботи та оцінити, наскільки коректно проходить адаптація дитини з ООП до навчального процесу, треба проводити оцінювання рівня адаптації дитини. Тільки так можливо підкорегувати процес навчання та адаптації, забезпечити максимально комфортні умови навчання та досягти успіху в роботі.

Адаптація, що походить від латинського слова «приспосовання», визначає процес пристосування організму на різних рівнях: фізіологічному, соціальному та психологічному.

Різноманітні класифікації цього процесу існують в залежності від рівня, на якому відбувається адаптація організму. У контексті адаптації дитини до умов дошкільного закладу важливо вивчити дослідження, які підтверджують існування таких видів адаптації, як фізіологічна та соціальна.

Фізіологічна адаптація – це реакція функціональних систем організму, яка належним чином відповідає потребам конкретної ситуації.

Соціальна адаптація означає постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального становища, а також результати цього процесу.

Навіть невеликі зміни умов життя маленької дитини можуть викликати порушення її емоційного стану, сну, апетиту тощо. Тому створення умов для успішної адаптації є серйозною проблемою, яка турбує лікарів, психологів та педагогів.

Знати способи адаптації дітей з ООП та вміти об'єктивно оцінити результати роботи стає дуже важливим ще й тому, що все більше навчальних закладів та самих батьків хочуть, аби діти з ООП навчалися разом з іншими учнями. Популярність інклюзивної освіти росте, це створює нові можливості для адаптації, але вимагає від педагогів інклюзивного підходу та додаткової підтримки. При цьому при дослідженні стало ясно, що кількість методик, за якими можна дослідити процес адаптації дітей до дошкільного навчального закладу, досить обмежена.

Адаптація дитини з особливими освітніми потребами повинна проходити з оглядом на її конкретний діагноз та потреби. Саме так зазначає Т. Дегтяренко в своєму дослідженні [14].

Проблема адаптації дітей до дитячого садка є актуальною і підтверджена результатами наукових досліджень відомих психологів та педагогів [13; 57; 42]. Згідно з їхніми дослідженнями, ступінь виразності

проблем адаптації дітей пов'язаний з різними факторами, такими як організація навчально-виховного процесу в дитячому садку, попередні умови виховання, взаємини між дорослими та дітьми, роль матері, а також соціальні умови.

Вихователям груп, в яких діти адаптуються до дитячого садка, потрібно своєчасно виявляти можливі труднощі, що можуть вплинути на процес адаптації, і створювати сприятливі умови для повноцінного розвитку кожної дитини з урахуванням її потреб та особливостей.

Вчителі та вихователі можуть спостерігати за дітьми під час їхнього перебування в дошкільному закладі. Вони можуть відзначати, як діти взаємодіють з іншими дітьми, як адаптувалися до нового середовища та як справляються із навчанням. Спостереження – це один з найважливіших методів для вивчення адаптації дітей. Саме завдяки спостереженню педагог може зрозуміти наскільки комфортно дитині з ООП знаходиться в колективі, як її сприймають інші члени групи, як дитина адаптується до нового середовища та яку фазу адаптації проходить.

Крім того, при оцінюванні адаптації важливо використовувати не лише метод спостереження за дитиною, а додатково проводити бесіди з батьками дитини, давати невелике анкетування для відстеження загального стану дитини та впливу на неї адаптаційних практик. Батькам дітей з особливими освітніми потребами можуть бути запропоновано описати в анкеті свої спостереження та враження від адаптації дитини, прописати позитивні та негативні впливи відвідування навчального закладу дитиною. Анкети також можуть містити питання про зміни в поведінці та настроях дітей вдома.

Використання психологічних тестів та оцінок також може допомогти визначити рівень розвитку та адаптації дитини. Наприклад, тестування може включати в себе вимірювання рівня стресу, соціальної компетентності, комунікативних навичок тощо.

Також невід'ємною частиною в роботі з особливими дітьми стає співпраця з психологами, соціальними працівниками та логопедами. Такі

фахівці можуть додатково прослідкувати за дитиною та її поведінкою, надати рекомендації щодо індивідуальних потреб учня, більш глибоко зрозуміти – чи ефективним є навчання за тією чи іншою методикою.

Додатково вихователі можуть вести бесіди з дітьми. На них варто відстежувати емоції дитини, запитувати про її враження від закладу дошкільної освіти, від колективу, питати – що дитині подобається або не подобається. Для педагога важливо створити відкрите та довірче середовище для таких розмов, аби дитина могла розкритися та не боятися чесно відповідати на запитання.

Ще одним індикатором адаптації дитини стає спостереження за емоційним станом дітей. Зміни у виразі обличчя, настроях та реакціях на різні ситуації можуть свідчити про ступінь комфорту чи стресу дитини при навчанні та адаптації. Також треба враховувати те, як діти взаємодіють з іншими членами групи, чи знаходять вони друзів, як взаємодіють у групі, чи включені до загальних активностей.

І останнім важливим аспектом оцінки адаптації дітей з особливими освітніми потребами стає оцінка навчальних досягнень. Так як будь який шкільний та дошкільний навчальний заклад ставить собі за мету саме розвиток та навчання дитини, навчальні досягнення (але з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, її здатностей та можливостей) повинні відслідковуватися. Порівняння рівня знань та навичок з вихідним рівнем може показати прогрес у заняттях та адаптації або сигналізувати про те, що адаптація проходить не зовсім коректно і треба змінити модель роботи з дитиною.

Якщо говорити про адаптацію та способи оцінки адаптації дитини з ООП у дошкільному віці, важливо також пам'ятати про основні фази адаптаційного процесу дитини в закладі дошкільної освіти. На основі бігітьох досліджень нами було виділено три основні фази адаптації дитини, які найчастіше виділяють дослідники:

1. Гостра фаза;

2. Затухання гострої фази (Підгостра фаза);
3. Фаза компенсації [12, с. 17].

У першій фазі в дитини може змінюватися емоційний та навіть фізичний стан, підвищуватися збудливість, тривожність, може зростати агресивність. Часто такі зміни ведуть за собою фізичні зміни: тимчасова втрата апетиту та ваги, часті захворювання, порушення сну, уповільнення швидкості навчання [12, с. 21]. Зазвичай така гостра фаза адаптації дитини, коли вона заперечує нову форму навчання, триває приблизно один-півтора місяці, залежно від індивідуальних особливостей дитини.

При цьому гостра фаза найактивніша та найболючіша в адаптації дитини. Вона може мати різні прояви в залежності від психологічного та емоційного стану дитини, його фізичних особливостей та діагнозу. Виділяють три ступені гострої фази адаптації: легку, середню й важку.

Важка стадія адаптації вважається паталогічною та може тривати більше двох місяців [13, с. 23]. В цей період спостерігається тяжкий емоційний стан дитини, який довго не приходить в норму. Вона може довго та багато хваріти, протягом усього періоду адаптації намагатися віттягнути процес адаптації, саботувати навчання (постійно кликати маму, намагатися піти або сховатися, негативно ставитися до навчання та інших учнів\вчителя) [19, с. 365].

Важка ступінь адаптації дитини виникає за декількома причинами:

- Непідготовленість дитини до відвідування ДНЗ;
- Несформовані звички самостійності та самообслуговування;
- Невміння дитини спілкуватися з ровесниками;
- Невідповідність домашнього режиму режимові дитячого закладу;
- Несформованість практичної діяльності дитини [45, с. 6].

Середній ступінь гострої фази адаптації дитини в дошкільному закладі характеризується вже не такою повільною нормалізацією психіко-емоційного стану. Дитина проживає гостру фазу адаптації близько місяця. За цей час

може хворіти, але не довго та не сильно. З плином зазначеного строку дитина приходить в норму та адаптується до колективу та навчального процесу.

Найпростіша ж та природна адаптація у гострій фазі проходить протягом 10–15 днів та вважається легкою. Дитина відчуває сильний дискомфорт та проявляє це емоційно та фізично на першому тижні адаптації. Але під час подальшого звикання до нових умов процес полегшується вже за 10–15 днів і дитина повністю адаптована до нових умов.

Друга фаза, коли дитина поступово адаптується до нових реалій, характеризується покращенням поведінки дитини. В цей період вихованець ДНЗ проявляє агресію та нетипову поведінку набагато рідше. Тут дитина починає усвідомлювати себе членом нової групи, а нетипова поведінка частіше відбувається через індивідуальні особливості дитини з особливими освітніми потребами. Така фаза триває від трьох до п'яти місяців [28, с. 36].

Третя фаза, фаза компенсації відрізняється тим, що в цей період дитина повністю адаптувалася до нових умов. Цей період характеризується прискоренням темпу розвитку, і діти до кінця навчального року переборюють відзначену вище затримку розвитку. Тривалість цього етапу до 6 місяців [28, с. 43].

Для того, аби точно розуміти, на якій стадії адаптації знаходиться вихованець, та більш предметно судити про якість цієї адаптації, необхідно також визначити конкретні критерії та показники адаптації.

По-перше, це фізіологічні показники. Як вже зазначалося раніше, фізіологічні показники можуть свідчити про ступінь адаптації дитини, її психологічний стан та релевантність підходу до адаптації педагогом. До фізіологічних показників відносяться: загальний стан організму, частота та тривалість захворювань, апетит, надмірна рухова активність або навпаки занижена фізична активність, якої не спостерігалось раніше, якість сну тощо.

Другим критерієм адаптації можемо назвати комунікативну активність дитини. При такому аналізі важливо дивитися на те, як дитина спілкується з

дорослими та однолітками, наскільки активно вона приймає участь в іграх та спілкуванні, прослідкувати формування та слідування соціальним навичкам.

Також участь у іграх та спілкуванні може свідчити про ставлення до пізнавальної діяльності дитини. Активність дитини в іграх, інтерес до навчального процесу, інтерес до педагогічних практик та занять також може свідчити про те, наскільки легко та комфортно проходить адаптація.

Останнім показовим критерієм адаптації ми вважаємо емоційний стан дитини. Під емоційним станом розуміємо поведінку дитини під час занять, поведінку дитини у момент розставання та зустрічі з батьками, загальний емоційний стан дитини протягом дня, реакцію на похід до дошкільного закладу освіти, перевагу негативних чи позитивних емоцій в цілому протягом дня.

Процес адаптації дитини до умов дошкільного закладу досить часто є драматичною подією, що зачіпає всі сфери життєдіяльності дитини. Тому важливо враховувати, що адаптація – це індивідуальний процес, і вона може займати різний час для різних дітей. Також, оцінка адаптації має бути підтримуючою, спрямованою на створення оптимальних умов для кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Адаптація до дошкільного закладу може бути особливо важливою для дітей, оскільки вони вперше вступають у навчальне середовище поза домом. Цей процес може включати в себе емоційний стрес і необхідність засвоєння нових правил та режиму.

Важливою частиною адаптації є підтримка та допомога від батьків, вихователів та інших спеціалістів. Це допомагає дітям легше пристосовуватися до нових умов та почувати себе комфортно в дошкільному середовищі. Адаптація до дошкільного закладу важлива для подальшого успішного навчання та розвитку дитини.

Саме тому дитина з ООП, що перед школою відвідувала дошкільний навчальний заклад, має більш переваг у адаптації до школи. Дошкільний навчальний заклад забезпечує можливість ранньої адаптації, де діти можуть

знайомитися з соціальним та навчальним середовищем, мають можливість взаємодіяти з однолітками та вчитися соціальним навичкам, розвивати навички самостійності та самовираження, що є важливим елементом успішної адаптації в шкільному середовищі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та методи дослідження особливостей адаптації дітей з ООП до закладу дошкільної освіти

Дослідницька експериментальна робота виконувалися на базі Одеського дошкільного учбового закладу «Ясла-садок №266» Одеської міської ради Одеської області. А саме викладку склали 30 вихованців з трьох інклюзивних груп дитячого садка. Тут звичайні діти пліч-о-пліч навчаються з дітьми з особливими освітніми потребами.

Дослідження дають можливість з'ясувати специфіку адаптації дітей з особливими освітніми потребами та особливості взаємодії вчителя, батьків та дитини з ООП під час відвідування дошкільного навчального закладу.

Соціальна взаємодія у вибірці досліджуваних дітей може бути змодельована на основі результатів дослідження за допомогою спеціально створених опитувальників, які містять блоки питань, що спрямовані на вивчення особливостей та основних складних моментів адаптації дітей з ООП в дошкільному віці.

Ми вважали, що для більш плідного та повного дослідження теми адаптації дітей дошкільного віку в дитячому садку необхідно не тільки окреслити методи адаптації таких дітей в інклюзивному просторі, а й додатково дослідити результати такої адаптації на конкретних прикладах. Саме завдяки подібним дослідженням стає зрозуміло, чи можлива інклюзивна освіта в сучасній Україні і через які етапи та складнощі проходить дитина та її батьки при потраплянні в дошкільний учбовий заклад.

Як вже писалося у попередньому розділі, інклюзія стає невід'ємною частиною життя кожної людини. Тому процес входження дітей з особливими

освітніми потребами є невід'ємною частиною сучасних учбових закладів. І чим раніше діти з особливими потребами зустрінуться з іншими, звичайними дітьми, тим більш плідною та комфортною буде їх взаємодія. Адаптація дітей з ООП потрібна як таким дітям та їх батькам, так і звичайним дітям, тому що сучасний світ змінюється, особливих дітей стає все більше, а тенденції розвитку світу така, що такі діти більше не є чимось особливим в нашій культурі рівності та толерантності. Тому педагоги та батьки повинні навчити дітей з особливими потребами співіснувати зі звичайними дітьми, а звичайних дітей, в свою чергу, – навчити толерантно відноситися до особливих дітей.

Для дослідження було взято групу з 30 дітей з ООП різного дошкільного віку (від 2 до 7 років). Учні різний час відвідували дитячий садок та належали до трьох різних груп дитячого садку. Так як, залежно від часу відвідування дошкільного навчального закладу також залежить рівень адаптації дітей, для чистоти експерименту було виділено три групи дітей:

- ті діти, які прийшли до навчального закладу нещодавно (до 1 міс.);
- ті, хто перебуває у дошкільному навчальному закладі від двох до п'яти місяців;
- ті, хто займається у навчальному закладі понад півроку.

Таке розділення було зроблено для того, щоб результати спостереження були чистішими. Оскільки в оцінці адаптації учнів необхідно враховувати фазу адаптації, у якій перебуває учень (про що писали вище у розділі 1.3).

Таким чином, було виділено 10 учасників, які перебувають на першій фазі адаптації (гостра фаза, до одного місяця в навчальному закладі); 10 учасників, що перебуває на другій фазі адаптації (фаза загасання, у навчальному закладі від двох до п'яти місяців) та 10 учасників, які перебувають на третій фазі адаптації (компенсаторна фаза, понад півроку у навчальному закладі).

Для проведення оцінки та адаптації дітей з особливими освітніми потребами було обрано метод спостереження за учнями, метод анкетування, метод інтерв'ю з адміністрацією дошкільного дитячого закладу та з батьками учнів.

В процесі інтерв'ю з адміністрацією навчального закладу (Додаток А) було з'ясовано, якими методами адаптації та способами взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами працюють педагоги в цьому навчальному закладі. Для дітей дошкільного віку використовуються різні методи роботи, спрямовані на розвиток практичних, когнітивних, розумових та фізичних здібностей. До таких методик належать: педагогіка Орфа, дидактичні ігри, метод стимулювання взаємодії з однолітками, метод розслаблення (фіз.хвилинка), робота з сигнальними картами та мілкою моторикою.

Нами було розроблено декілька анкет для батьків, на основі яких було проведено подальші дослідження. Перша анкета мала виявити сутність адаптації дітей у навчальному закладі, спираючись на фазу її навчання (Додаток В). Тут батьки мали описати, як давно їхня дитина ходить до дошкільної установи, які показує результати, як почувається.

Друга анкета (Додаток Б) була призначена для тих батьків, чиї діти ходять до навчального дошкільного закладу понад два місяці. Головною метою цього опитування було зрозуміти, чи допомагає інклюзивна освіта в адаптації дітей з особливостями розвитку, чи дає така освіта свої позитивні результати. Це опитувальник, в якому ми спробували підсумувати попередній досвід батьків у дитячих дошкільних закладах. Це стає доцільним ще й тому, що таким чином відбувається додаткове рефлексування та узагальнення того, наскільки адаптація особливих дітей потрібна та наскільки вона може бути плідною, до того що це мобілізує розумові та фізичні здібності особливих дітей.

Безпосередні спостереження за дітьми з ООП, які адаптуються в дошкільному навчальному закладі проводились в різний час за різних умов (вранці\вдень, коли дитина взаємодіє з іншими\коли грає самостійно) за

такими основними характеристиками: чи із задоволенням дитина йде на заняття, як іде від батьків та до них, який в дитини апетит, який в дитини сон, чи змінюється настрій дитини протягом дня, які емоції вона транслює в групі, чи проявляє активну зацікавленість у навчальному процесі.

Оцінка рівня адаптації дітей до закладу дошкільної освіти є важливим завданням для педагогів і методистів. Вона дозволяє вчасно виявляти проблеми адаптації та приймати необхідні заходи для покращення цього процесу. Ось декілька способів оцінки рівня адаптації дітей:

1. Спостереження: Педагоги можуть проводити спостереження за дітьми під час занять та під час ігор, оцінюючи їхню активність, взаємодію з іншими дітьми та дорослими, рівень комунікативних навичок та загальний стан дитини.

2. Бесіди та інтерв'ю: Регулярні бесіди з батьками та дітьми можуть допомогти визначити, як дитина відчуває себе в дошкільному закладі, які її переживання та потреби.

3. Методи анкетування: Використання анкет або анкет для батьків може надати додаткову інформацію щодо адаптації дитини. Вони можуть містити питання про емоційний стан, ставлення до навчання та інше.

4. Задачі та проекти: Аналіз результатів завдань та проектів, які виконують діти, може розкрити їхні здібності та рівень комунікативних навичок.

5. Моніторинг розвитку: Використання різних шкал та тестів для оцінки розвитку дітей, таких як тести розвитку мовлення чи тестування на рівень готовності до навчання.

6. Співпраця з іншими фахівцями: Співпраця з психологами, педагогами-дефектологами та іншими спеціалістами може допомогти оцінити рівень адаптації та розвитку дитини.

7. Аналіз робочих портфоліо: Ведення робочих портфоліо дитини дозволяє оцінювати її досягнення та прогрес в різних аспектах розвитку.

8. Реєстрація поведінки та інцидентів: Важливо реєструвати інциденти або неспокійне поведінку дітей, що можуть свідчити про труднощі в адаптації.

Педагоги та методисти повинні пам'ятати, що оцінка рівня адаптації має бути чутливою та враховувати індивідуальні потреби кожної дитини. А результати оцінки служать основою для розробки програм та заходів, спрямованих на поліпшення адаптації дітей в дошкільному закладі.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що результат адаптації залежить і від мотиваційної готовності дитини до відвідування дитячого садка. Мотиви – «це джерело активності дошкільника», зазначає О. Коваленко [32, с. 5].

Початок життя в дошкільному закладі супроводжується, по-перше, підвищенням соціальних очікувань як з боку самої дитини, так і вимог з боку дорослих; по-друге, загостренням потреби дитини у безпеці, емоційній підтримці оточуючих; виникненням переживань особливої інтенсивності й спрямованості у зв'язку з новим етапом життя, новою соціальною ситуацією, зазначають О. Проскурняк [51] та В. Ремажевська [52]. Отже, ознаками адаптації можна розглядати бажання відвідувати та позитивне сприйняття дитиною дошкільного навчального закладу, власного перебування в ньому.

Емоції є певною реакцією організму на процес пристосування. Учені (Б. Додонов, Т. Землякова, К. Ізард, О. Кононко, Г. Лавренєва, Р. Плутчик, П. Симонов та ін.) відзначають, що зміни навколишнього середовища, звичного способу життя зумовлюють насамперед порушення емоційного стану, тому на всіх етапах пристосування головним свідченням про адаптацію або дезадаптацію виступають емоції. Саме емоції, завдяки їх психогенетичній орієнтації, здійснюють перші зв'язки людини з її соціальним середовищем [53].

Емоції, вважає О. Мартинчук, – є певною реакцією організму, пов'язаною з процесом пристосування, певним адаптивним механізмом. «Емоції є способом адаптації високоорганізованого соціального організму до

життя. Усі соціальні зв'язки дитини засвоєні на емоціях і в перехідний період розвитку дитини (так званий період «малої кризи») вони стають «розумними», передбачуваними, починають виконувати роль смислотворення, розвивається емоційна децентрація – вміння відчувати емоційний стан іншої людини, співчувати їй та відповідно поводитися, поступатися власними інтересами, з'являється емпатія...» [37, с. 50].

Отже, ефективно впливаючи на емоційне реагування дитини в період адаптації до нових умов життя (наприклад, засобами гри), можна впливати на стратегію її поведінки.

За допомогою анкетувань, інтерв'ю та спостереження за дітьми з ООП в процесі адаптації, а також – спостереження за роботою педагогів, ми дійшли деяких висновків та розробили додаткові методики по роботі з адаптацією дітей з особливими освітніми потребами.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей адаптації дітей з ООП до закладу дошкільної освіти

Соціальна та навчальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами є дуже важливим фактором розвитку сучасного світу. Саме за допомогою психолого-педагогічної адаптації діти з ООП мають змогу розвиватися більш плідно, гармонійно, та стати повноцінними членами суспільства. Крім того, батьки таких дітей тепер мають змогу ростити повноцінну дитину, яка буде включена в соціальний процес, буде мати навички для соціальної взаємодії, подальшого навчання та роботи.

При дослідженні адаптації дітей з ООП ми виявили, що процес адаптації може бути стресовим як для дитини, так і для батьків. Багато батьків з опрошених респондентів, наприклад, не могли коректно відноситися до перших етапів адаптації дитини через власну неготовність відпустити дитину та дати їй самостійність (про це нижче). Так само багато батьків не знають, з чим можуть зткнутися при адаптації дитини та не

розуміють плану, за яким рухатися, не розуміють своєї ролі в процесі алаптації. Це також може викликати проблеми в адаптації дитини з ООП, яка не має достатньої кваліфікованої підтримки. Загалом важливо розуміти, що в процесі адаптації педагог повинен бути однаково відкритим для роботи як з дитиною, так і з її батьками, вмій вибудувати коректну комунікацію, при якій всі члени адаптивного процесу отримують належну допомогу, консультацію та підтримку.

Якщо узагальнити дані, то можна сказати що з тридцяти опитуваних батьків при заповненні опитувальника щодо результатів адаптації дітей з ООП, були отримані відповіді: «повністю задоволені» – 50% (15 бітьків), «не задоволені» – 20% (6 батьків), «частково задоволені» – 30% (9 батьків).

Отримані дані свідчать про те, що більшою мірою батьки дітей з ООП, які обрали інклюзивну освіту для своїх дітей, мають більше позитивного досвіду від такої практики. Сумарний показник оцінки «частково задоволений» та «повністю задоволений» сягає 80%. А це означає, що інклюзивна освіта грає дуже важливу роль для батьків та дітей, що її потребують.

Також спостерігаємо відсоток батьків, що не задоволені адаптацією своєї дитини або частково нею не задоволені. Такі дані могли отримати з декількох причин. По-перше, дитина тільки проходить гостру фазу адаптації, а отже неможливо повністю коректно та об'єктивно оцінити результати цієї адаптації. Друга причина незадоволення батьків адаптацією дитини в інклюзивному суспільстві може полягати в особливостях самої дитини і її фізичному та психологічному стані та готовності до відвідування дитячого садку. Дитина могла бути не підготовлена батьками до самостійного розвитку та самообслуговування, могла бути не до кінця соціалізована, або ж її діагноз потребує більш лагідної та уважної адаптації.

Проте бачимо, що при відповіді на друге запитання анкети «Чи плануєте ви далі працювати над адаптацією своєї дитини в інклюзивному просторі?» 90% батьків (27 батьків), навіть тих, що зараз невдоволені

досвідом адаптації дитини в дитячому садку, дали відповідь «так, планую». Це може свідчити про те, що батьки і діти все одно потребують інклюзивної освіти та розвитку даного напрямку в педагогічній освіті та в педагогічних закладах України.

На основі спостережень та додаткових досліджень, встановлено, що адаптація до дитячого садку для звичайних дітей і дітей з особливими освітніми потребами можуть суттєво відрізнятися через особливості розвитку та потреби кожної групи дітей.

Також при аналізі даних було виявлено, що усі опрошені батьки (100%, 30 бітьків) зтикалися з проблемами адаптації дитини у навчальному середовищі. Так, 6 анкет на запит «Опишіть найбільш складну проблему в адаптації дитини в дитячому садку, якщо така траплялася» дають відповідь «Проблема самостійності дитини, неготовність її до проведення часу без батьків» (20%, 6 батьків). Тобто, кожна п'ята дитина з ООП не підготовлена до часткової сепарації від батьків. Тут бачимо точку для росту та розвитку нових педагогічних методик, метою яких стане саме підготовка дітей дошкільного віку до самостійного функціонування в контексті навчального закладу.

Для того, аби заздалегідь підготувати дитину до адаптації в дитячому садочку, батьки дітей з особливими освітніми потребами повинні бути проінформовані соціальними робітниками, психологами або корекційними педагогами про потребу формування у дитини навички самостійної діяльності. Додатково рекомендується надавати методичні вказівки щодо екологічного виховання у дитини з ООП вказаного вище вміння.

Також важливо відмітити, що в процесі адаптації у дошкільному навчальному закладі, дитина з особливими освітніми потребами, навіть без сформованої заздалегідь навички до самоорганізації та самостійної діяльності, з часом показує позитивну динаміку сепарації від батьків, наскільки це дозволяє зробити її діагноз та вік (дві дитини з опитаних тридцяти в процесі адаптації у дитячому садочку протягом декількох місяців

адаптивної практики в учбовому закладі показали позитивну динаміку розвитку навичок самостійної діяльності: від повної психологічної неспроможності лишатися без батьків, до спокійного співіснування із рештою членів групи протягом усього навчального дня).

Ще однією розповсюдженою проблемою, з якою зтикаються батьки дітей з ООП в процесі їх адаптації в інклюзивному середовищі, це проблема сприйняття особливих дітей людьми без психологічних або фізичних вад. Так, чотири з тридцяти опитуваних батьків (13%) відмітили, що головною проблемою адаптації їхньої дитини в інклюзивній групі садочка було відношення здорових дітей до дитини з особливими освітніми потребами. Деякі звичайні діти не хотіли приймати таку дитину в свою соціальну групу та усіляко викликали увагу до вад останньої. Для того, щоб змінити таку ситуацію в інклюзивних групах та в соціумі загалом, необхідно проводити додаткові просвітницькі заходи для звичайних дітей та їх батьків. На цих заходах рекомендується розповідати слухачам про особливості спілкування та поведінки з людьми, що потребують додаткової уваги та особливого ставлення до їх потреб. Крім того педагоги в інклюзивних навчальних закладах також додатково повинні розповідати учням про основи толерантної поведінки та засади рівноправності.

Ще в чотирьох анкетах (13%) фіксується зміна поведінки та емоційного стану дитини в процесі адаптації до навчання. Батьки відмічали зміни настрою, стрімкі перепади настрою, приступи неконтрольовані агресії в тих ситуаціях, в яких раніше такої поведінки не спостерігалось. Проте слід відмити, що діти трьох з респондентів на момент опитування знаходилися у гострій фазі адаптації до нового середовища. Ця проблема, як і дві зазначені у попередніх анкетах, також відносяться до розповсюджених проблем адаптації дітей з ООП. Запобігти їй повною мірою не можливо – це нормальний процес звикання учня до нового середовища. Педагог може лише полегшити емоційний стан дитини через складання індивідуальних

програм розвитку, лагідну та екологічну соціалізацію та проявлення додаткової уваги до дитини.

Троє батьків (10%) не відмітили у своїй дитини особливих змін у поведінці в процесі адаптації до дитячого садка.

Ще двоє з опитуваних батьків (7%) зазначали проблеми адаптації сповільнення інтелектуального розвитку дитини у порівнянні з навчанням поза межами дитячого садочку. Такий процес можна іноді зустріти у дітей з ООП при входженні в нове для них середовище. При правильному складанні індивідуального плану дитині та розкриття її здібностей за допомогою педагогічних практик, з часом рівень інтелектуальних здібностей дитини з ООП значно покращується. Про це свідчать індивідуальні показники розвитку в прогресі більше ніж на пів року.

Два респонденти (7%) зазначили, що дитині було важко адаптуватися до незвичного для неї розкладу дня. Це залежить від сімейного устрою та звичок дитини, сформованих батьками в процесі виховання вдома. Тому, якщо батьки планують віддавати дитину до закладу освіти, рекомендовано заздалегідь формувати її розклад таким чином, щоб він суттєво не відрізнявся від стандартного розкладу дошкільних навчальних закладів.

Нижче наведені інші відповіді респондентів, що не повторюються.

- Один респондент відмітив складнощі комунікації дитини з педагогом.
- Складність адаптації дитини до методів навчання.
- Недостатній розвиток інфраструктури та технологічне забезпечення у дитячому закладі.
- Недостатня увага до дитини з ООП з боку персоналу навчального закладу.
- Проблеми зі сном та розкладом дитини у вільний час.
- Зниження апетиту.
- Часті хвороби.

- Неготовність самих батьків до самостійної роботи дитини без їх участі, хвилювання батьків стосовно адаптації дитини в новому колективі.
- Недостатньо організоване додаткове дозвілля у дитячому садочку.

Відсоткове співвідношення проблем адаптації дитини, виділених батьками, виглядає таким чином (відсоткове співвідношення округлене):

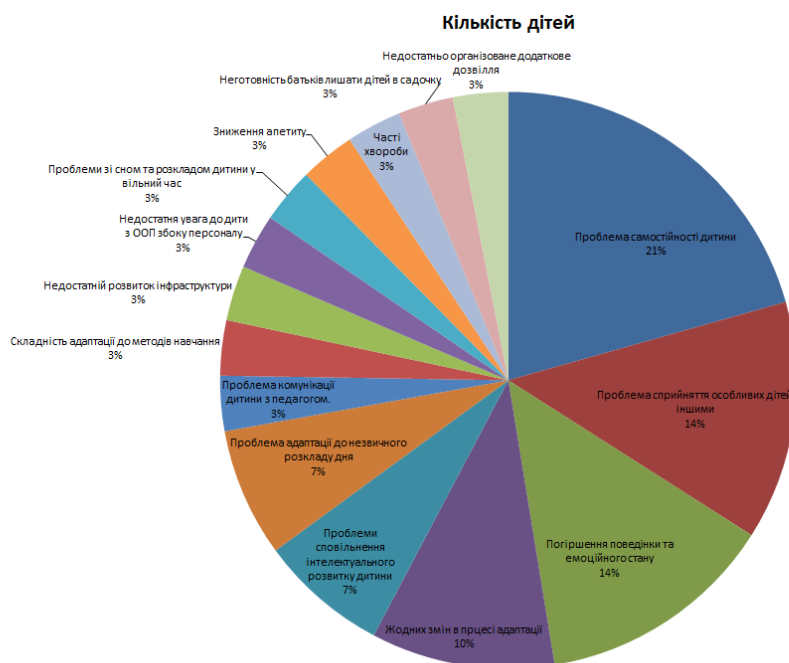

Рис. 2.1. Проблеми адаптації дитини

Отже, можемо зробити висновки, що більшість проблем з адаптацією дитини, які відмічають педагоги та батьки, мають відношення до стандартних процесів, пов'язаних із тимчасовими фазами адаптації дитини в новій соціальній групі. Однак іноді зустрічаються індивідуальні проблеми адаптації дітей, пов'язані з очікуваннями батьків, їх опасіннями або індивідуальними фізичними чи психологічними особливостями дитини з ООП.

В ході дослудження було виявлено, що у більшості випадків адаптованість дитини до дошкільного навчального закладу напряду пов'язана з її емоційним станом. Зокрема, емоційне збудження сильно впливає на всі аспекти поведінки дитини. Наприклад, розчарування через відсутність матері поруч. Тут дитина може стати плаксивою, дратівливою

або вередливою. Цікаво також, що в групах дітей раннього віку спостерігається так зване «емоційне зараження», коли, наприклад, одна дитина починає плакати, і інші негайно виявляють підтримку, виказуючи подібні емоційні реакції.

В ході спостереження за дітьми, ми аналізували типові реакції у дитини, використовуючи кількісні та якісні показники для оцінки стану її адаптації.

Фізіологічні, пізнавальні, емоційні та комунікаційні особливості стану дитини ділилися нами на три показники:

1. Позитивні проявлялись у стабільному стані організму дитини, рідкісних випадках вірусних захворювань, активності, гарному апетиті, глибокому і тривалому сні, швидкому засипанні та самотійному задоволенні природних потреб, інтересі до навчання, гарному настрої, готовності дитини йти на контакт.

2. Негативні включали ослаблення організму, млявість, обмежену рухливість, поверхневий сон, нерегулярний процес засипання, схильність до захворювань, можливість ускладнень, відмови від їжі (особливо вранці) та можливі функціональні порушення випорожнень, відмова грати в групі, спілкуватися з однолітками, поганий емоційний стан, роздратованість.

3. Мінливі проявлялись у невираженому зниженні захисних сил організму, рідкому захворюванні без ускладнень, періодичному погіршенні сну та апетиту, залежності рухливості дитини від настрою.

Щодо інклюзивної освіти важливо відзначити, що вона охоплює не лише створення технічних умов для неперешкодженого доступу дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього закладу, але й впровадження особливостей освітнього процесу, який потрібно адаптувати до психофізичних здібностей дитини з особливими потребами. Таким чином, в освітніх установах повинен бути організований якісний психолого-педагогічний супровід, а також створений особливий морально-психологічний клімат в педагогічному та учнівському колективі. Це є

передумовою для формування психологічної готовності дитини з особливими освітніми потребами до навчання в учнівському колективі.

Згідно з дослідженнями, при адаптації діти з ООП часто відчують негативні емоції та проявляють їх різними способами. Ці негативні прояви групуються у чотири категорії.

Перша група включає негативні прояви поведінки, обумовлені дефіцитом уваги, такі як істерики, агресивність, крадіжки і гіперактивність. Неудовлетворена потреба в увазі, беззастережній любові та особистісній значущості є основою виникнення певного виду негативізму у поведінці дітей. Дитина, яка не отримує достатньо уваги для свого розвитку, шукає альтернативні способи отримання її, проявляючи різні негативні звернення.

Друга група включає негативну поведінку, обумовлену кризами психологічного розвитку, такі як істерики, неслухняність і гіперактивність. В дошкільному віці, який визначається грою як провідною діяльністю, вікові кризи стають необхідним фактором психічного розвитку, сприяючи змінам на рівні організму та особистості.

Третя група включає негативні прояви у поведінці, обумовлені неправильним вихованням, такі як сором'язливість, замкнутість, страхи, агресивність, крадіжки і гіперактивність. Науковці вказують, що неправильне виховання в родині може призводити до виникнення проблем у спілкуванні з ровесниками та дорослими, а також викликати негативне ставлення до себе та інших.

Четверта група включає прояви негативного характеру, які є наслідком несприятливої адаптації дітей до дошкільного закладу, такі як істерики, сором'язливість, замкнутість, агресивність. При вступі до нового середовища та нових умов життя діти можуть виявити різні порушення та відхилення [58, с. 68–85].

В цілому, термін «негативні прояви поведінки» асоціюється з такими поняттями, як педагогічна занедбаність, девіантна поведінка, оскільки вони відіграють роль підґрунтя у виникненні девіантної поведінки. Поведінка

розглядається як взаємодія з оточуючим середовищем, опосередкована зовнішньою та внутрішньою активністю, що проявляється у формі цілеспрямованої послідовності дій [44].

Формування ключових компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами в сучасних педагогічних підходах не може пройти без активного залучення їх до життєвої позиції. Проводячи позакласні заходи, вчителі спрямовують учнів на формування позитивного соціально-психологічного статусу в учнівській групі (класному колективі) та на всебічний розвиток особистості.

Для забезпечення відчуття дитиною з особливими освітніми потребами свого комфортного місця необхідно створити сприятливі умови, що мотивують до навчання, спілкування та дозвілля. Психологічний комфорт сприяє поліпшенню емоційного та психофізичного стану, утворюючи передумови для успішної корекційної роботи, орієнтованої на компенсацію освітнього дефекту учня.

Тому вважаємо, що формування ключових компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами в новітніх педагогічних підходах буде більш ефективним, якщо створити комфортне середовище для цих дітей. Це включає в себе навчальне, ігрове, консультаційне та відпочинкове середовище, а також зону для проведення індивідуальних занять.

Для конкретного прикладу візьмемо дитину з Синдромом Дауна.

Антон (ім'я змінено для збереження особистої інформації дитини), вихованець Одеського дошкільного учбового закладу «Ясла-садок №266» Одеської міської ради Одеської області:

- Є особливості у спілкуванні та розвитку соціальних навичок. Адаптація більш складна, ніж у звичайних дітей. Дитина потребує підтримки та індивідуального підходу. Проте з часом і з допомогою спеціалізованих програм адаптація можлива.

- Важливий структурований розклад, може знадобитися більше часу для адаптації до нового режиму, режим повинен бути прописаний

детально та озвучений дитині. З часом та за допомогою асистента дитина звикає до розкладу, легше його дотримується без нагадувань.

- Потребує індивідуалізованого підходу до навчання та більше часу для розуміння та виконання завдань, більшої кількості проговорення та нагадування про завдання. Проте з відповідною підтримкою згодом досягає успіхів, відповідно до свого стану та можливостей.

Для того, аби така дитина легше та з меншим стресом адаптувалася до навчального процесу, важливо дотримуватися індивідуального плану розвитку дитини (Додаток Г).

Індивідуальний план (програма) розвитку представляє собою офіційний документ, який є умовним договором між педагогічним колективом та батьками чи опікунами дитини. Цей документ встановлює вимоги щодо організації навчання дитини та визначає характер освітніх послуг і форм підтримки. Індивідуальна програма розвитку призначена для виконання педагогами в навчальному закладі, а батьки можуть допомагати у реалізації цієї програми, проводячи додаткові заняття вдома для підвищення ефективності досягнення очікуваних результатів, визначених у програмі [41].

У розробці ІПР приймають участь одразу група фахівців, яка включає заступника директора з навчально-виховної роботи, учителів, асистента учителя, психолога, учителя-дефектолога та інших педагогічних працівників. Спеціалісти відповідають за розробку індивідуальної програми розвитку. А батьки або особи, які їх замінюють, обов'язково беруть участь у цьому процесі.

Індивідуальна програма розвитку містить загальну інформацію про учня, оцінку його поточного рівня розвитку, потребу в додаткових послугах, а також види необхідних адаптацій та модифікацій навчального процесу. Програма розробляється на один рік, але може бути модифікована чи оновлена, якщо виникають нові виклики чи потреби у навчанні.

Саме завдяки коректно побудованому індивідуальному плану розвитку дитини при адаптації в дошкільному навчальному закладі навчальний процес

відбуватиметься успішно, а адаптація проходитиме легше та скоріше. при цьому важливо розуміти, що ІПР не завжди з першого складення може відповідати усім запитам розвитку дитини, та може потребувати корегування.

Адаптаційні можливості дитини та її швидкість залежать від характеристик нервової системи, основних нейродинамічних властивостей та вегетативного забезпечення діяльності фізіологічних систем організму, фізичних та психологічних особливостей. Розкриття ролі та значення цих факторів у формуванні адаптаційних здібностей дозволить здійснювати освітній процес у дошкільних закладах ефективно та безпечно, враховуючи індивідуальні ресурси адаптації дитини.

Діагностування перебігу адаптаційних процесів за ІПР у дошкільному віці повинно включати ряд показників, таких як слухова пам'ять, розумова працездатність, вегетативне забезпечення діяльності організму, нейродинамічні властивості з урахуванням емоційного стану дитини.

Нормальна адаптація призводить до стійкої адаптивності особистості в типових проблемних ситуаціях без патологічних змін її структури і одночасно без порушення норм тієї соціальної групи, в якій протікає активність особистості.

При цьому дослідники виділяють окрім стандартної адаптації також девіантну та паталогічну [40, с. 6]. Такі типи адаптації дещо зповільнюють процес навчання дитини, викликають деякі складності стандартного розвитку.

Девіантна адаптація – процес психологічної адаптації особистості, при якому задоволення потреб індивіда у даній групі відбувається за умови, що очікування інших учасників соціального процесу не виправдовуються такою поведінкою.

В той час як паталогічна адаптація – психічний процес, який повністю або частково здійснюється за допомогою паталогічних механізмів і форм поведінки дитини.

Таким чином, існують два основних типи психолого-педагогічної адаптації. Перший – *прогресивна адаптація*, яка характеризується

досягненням всіх функцій і цілей повної адаптації, при цьому забезпечується єдність інтересів та цілей особистості з одного боку і групи чи суспільства в цілому – з іншого. Другий тип – *регресивна адаптація*, яка виявляється у формальності при адаптації та не відповідає інтересам суспільства, розвитку психологічної групи і самої особистості, сюди і відносяться зазначені вище паталогічна та девіантна адаптації.

Регресивну адаптацію визначають як комфортну, ґрунтовану на зовнішньому прийнятті людиною групових норм і цінностей. У цьому випадку особистість обмежує себе можливістю проявити свої творчі здібності і не може повністю самореалізуватися. Тільки прогресивна адаптація може сприяти справжній соціалізації особистості. В іншому випадку може виникнути схильність до систематичних помилок у поведінці, порушення норм і створення нових проблемних ситуацій [56].

Дослідники зазначають, що процес адаптації пов'язаний не лише з психологічним оточенням, а й з умовами конкретної діяльності при адаптації. У психологічній літературі також виділяють такі функціональні види адаптації: фізіологічний, психологічний і соціальний, а також психофізіологічну та психолого-педагогічну адаптацію. Всі вони в тому числі базуються на таких методах оцінки як інтерв'ю, спостереження, анкетування та інші форми контролю, зазначені нами вище.

Для педагога також треба розуміти, чому процес адаптації так важливий для розвитку дитини, а її процес повинен буди максимально поліпшений та проконтрольований.

У результаті психолого-педагогічної адаптації індивіда завжди:

- Відбувається погодження індивідом своїх цілей з цінностями суспільства;
- Учень вчиться, залишаючись собою, співіснувати в новому для себе середовищі;
- Індивід, що проходить адаптацію, набуває здатності проявляти ініціативу, приймати правильні рішення, ставити цілі;

- Дитина отримує нові знання, вміння, навички і розвиває вже наявні;

- Учень встановлює близькі, емоційно насичені і тривалі взаємини з іншими членами суспільства.

Також для відстеження рівня адаптації та загального розвитку дитини в дитячому садку рекомендується вести Таблицю показників розвитку дитини від початку її відвідування садочка.

Приклад:

Таблиця 2.1.

Показники розвитку

№п.п	Психічні функції	1 міс	2 міс	3 міс	4 міс	5 міс	6 міс
1	Настрій						
2	Активність						
3	Моторика (дрібна тощо)						
4	Рухова активність						
5	Контактність						
6	Розуміння питань						
7	Мова						
8	Орієнтування у просторі						
9	Інтереси						
10	Відчуття						
11	Пізнавальний розвиток						
	Конструювання						
	Колір						
	Форма						
	Величина						
	Увага						
	Мислення						
	Пам'ять						
12	Пізнавальна активність						
13	Особистісна сфера						
14	Вольова сфера						
15	Комунікативна сфера						
16	Емоційна сфера						

Приклад адаптації звичайних дітей може включати швидке включення до групи та активну участь у різних діяльностях. В той час як розвиток дитини з ООП базується на індивідуалізованому підході до спілкування та навчання, використанні візуальних підказок та інших методів, щоб забезпечити зручні умови для дитини.

Важливо враховувати, що адаптація – індивідуальний процес, і кожна дитина має свої власні потреби та темпи адаптації. У відповідних умовах та з допомогою відповідних фахівців обидві групи дітей можуть досягти успіху в дитячому садку.

Що стосується процесів адаптації дітей в дитячому садочку, тут показники фізичного та психологічного стану дітей розділилися чітко між трьома групами за фазою адаптації дитини. В 7 з 10 анкет дітей, що проживають фазу повної адаптації до дитячого садочку, спостерігається хороший апетит, нормальний сон. У 8 з 10 дітей також бачимо гарний настрій та відсутність сильних перепадів у настрої. 10 з 10 дітей цієї групи також показують готовність йти до садочку, зацікавленість навчальним процесом.

В інших 2 групах спостерігаємо не таку лояльність дітей до навчального процесу, так 10 з 20 анкет зазначають, що діти не так охоче йдуть до дитячого садка. Четверо з них плачуть при розставанні з батьками вранці, інші – просто не виявляють сильного бажання долучатися до занять у садку, проте протягом дня вони адаптуються і відчувають себе більш спокійно аніж вранці.

Тільки у чотирьох з опрощених респондентів помічено погіршення апетиту або проблеми зі сном, що свідчить про те, що рівень стресу дітей при адаптації не такий великий, щоб вплинути на глибокі психо-фізіологічні процеси.

У восьми опитаних спостерігається різка зміна настрою протягом навчального дня, але це можна пояснити не лише процесом адаптації, а й індивідуальними особливостями дитини.

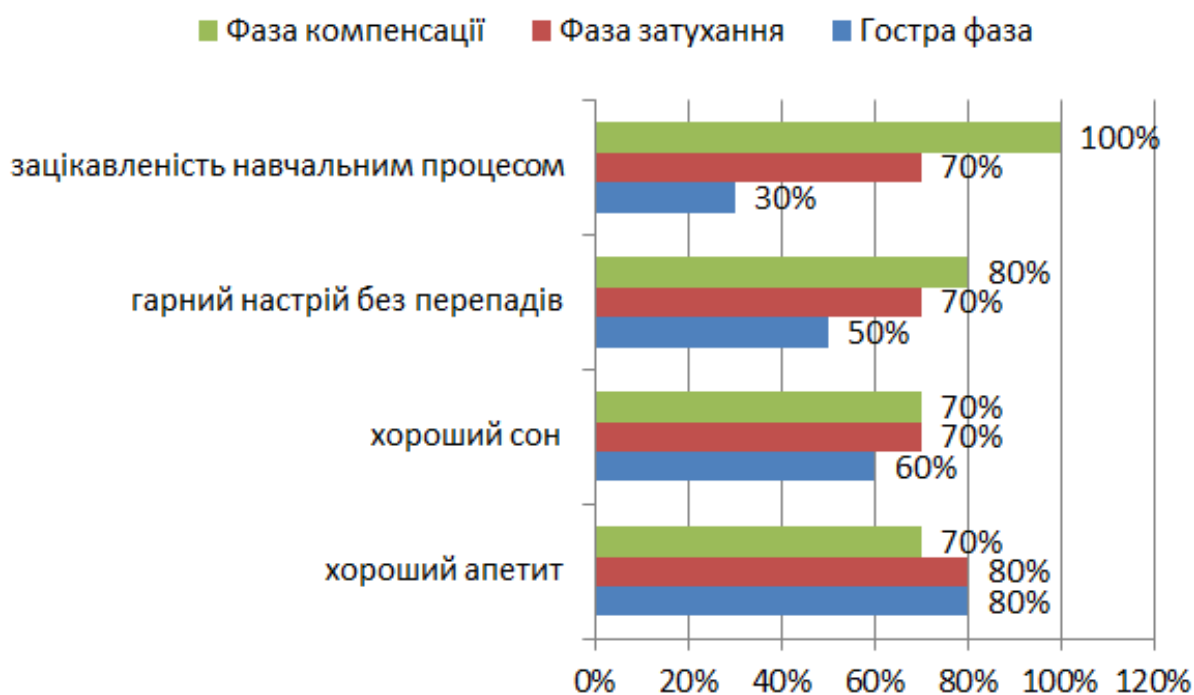

Рис. 2.2. Результати спостереження за дітьми

Загалом можна сказати, що спостереження за такими показниками як сон, апетит, настрій дитини, мотивація до навчання, готовність до взаємодії з однолітками та педагогами, бажання йти до дитячого садку мають велике значення для визначення рівня задоволеності дитиною навчальним процесом та комфортності останнього для неї. Якщо дитині з будь-яких причин некомфортно в навчальному просторі, процес виховання сповільнюється і не дає належних результатів. Тому для педагога важливо відстежувати рівень мотивації дитини до навчання, її задоволеність процесом і, при необхідності, корегувати методи роботи з вихованцями. Тільки за таких умов навчання буде продуктивним та гармонійним, не спричинятиме дискомфорт для дитини.

2.3. Рекомендації щодо покращення адаптації дітей з особливими освітніми потребами

В ході дослідження теми було виявлено, що організація процесу адаптації дитини з особливими освітніми потребами вимагає ретельного планування та розуміння психологічних та педагогічних аспектів психолого-педагогічних роботи.

На основі інтерв'ю з тьюторами та асистентами досліджуваних груп було сформовано план дій щодо адаптації дітей з ООП в інклюзивних групах.

1. Діагностика особливих потреб дитини.

На основі методу спостереження розмов із батьками та заключення від психологів та реабілітологів формуються висновки щодо особливих потреб дитини і того, як працювати з нею в інклюзивній групі.

2. Розробка індивідуального освітнього плану дитини з ООП на основі виведених раніше даних.

На цьому етапі визначаються конкретні цілі, завдання та методи навчання особливої дитини.

3. Створення сприятливого середовища в групі.

Педагог використовує різні засоби та ресурси для підтримки дитини та її адаптації в навчальному середовищі. Це включає в себе розробку спеціальних матеріалів, інструментів, додаткових вправ та допомоги педагогічних асистентів, які забезпечують вчасну та коректно роботу з дитиною, приділяє їй достатню увагу.

4. Сприяння соціальній інтеграції та адаптації дитини в групі.

Педагог влаштовує знайомство дитини з іншими членами групи дитячого садка, організовує спільні ігри та проекти, залучає дитину з ООП до ігрових практик та завдань, тим самим формуючи соціальні навички дитини та допомагаючи їй легше адаптуватися в групі.

5. Регулярний контакт з батьками.

Завдяки паралельній роботі педагога з батьками можливо додатково простежити рівень адаптації дитини, її фазу та реакцію на відвідування дитячого садку. Педагог повинен обговорювати прогрес, надавати рекомендації для роботи з дитиною вдома, обговорювати стан дитини, корегувати навчальний план відповідно до запиту батьків.

6. *Оцінка проведених занять та адаптації, за потреби корекція методичного плану розвитку дитини.*

7. *Залучення дитини до навчальних практик, робота над розвитком навичок дитини.*

В процесі адаптації дитини, коли вона вже пройшла гостру стадію адаптації, більш активне залучення дитини з ООП до роботи в групі, групових занять та навчання.

Таке планування та робота з дітьми з ООП будується за особливою структурою та методичним планом (Табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Планування та робота з дітьми з ООП

Діагностика потреб дитини з ООП	Визначити особливі потреби дитини. Провести спостереження, поговорити з батьками, скористатися психологічними та педагогічними тестами для оцінки рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини
Опис особливостей розвитку	Докладний опис особливостей та потреб дитини. Це включає в себе інформацію про психологічні, фізичні та когнітивні особливості.
Мета та цілі	Визначити конкретні освітні та розвиткові цілі для дитини. Завдання повинні бути: специфічні, досяжні, реалістичні, окреслені часовим проміжком.
Стратегії навчання та методи	Вказати, які педагогічні методи та стратегії будуть використовуватися для досягнення цілей. Це може включати в себе індивідуалізовані підходи, використання спеціальних методик та матеріалів.
Розробка індивідуального освітнього плану (ІОП)	На основі діагностики створити ІОП, який враховує потреби та можливості дитини. Визначити конкретні цілі, завдання та методи навчання.
Оцінка та вимірювання прогресу	Встановити критерії оцінки та способи вимірювання прогресу в навчанні та розвитку дитини.
План інклюзії	ІОП також має включати стратегії для її інтеграції та

	співпрацю з іншими дітьми та педагогами. ІОП повинен бути гнучким і оновлюваним відповідно до запиту.
Створення сприятливого навколишнього середовища	Педагог повинен забезпечити адаптивне навчальне середовище, де будуть засоби та ресурси для підтримки дитини. Це включає в себе спеціальні матеріали, інструменти та педагогічних асистентів, якщо потрібно.
Розуміння потреб та особливостей дитини	Важливо вивчити конкретні особливості дитини з ООП, її інтереси та обмеження. Це може включати в себе розмову з батьками та консультацію з психологом чи спеціалістом.
Часовий графік та моніторинг	Визначити часовий графік реалізації ІОП та механізми моніторингу та оцінки прогресу.
Контроль стресу та адаптація	Враховувати можливі джерела стресу для дитини з РАС і надавати засоби для її адаптації. Це може бути спеціальна терапія або прийоми саморегуляції.
Індивідуалізований підхід до навчання	Педагог повинен пристосувати навчальні матеріали та методи до потреб дитини. Використовувати візуальні, аудіальні та кінестетичні методи навчання в залежності від індивідуальних особливостей.
Створення структурованого середовища	Діти з ООП зазвичай користуються структурованим середовищем. Важливо створити чіткий розклад, визначити місця для різних видів діяльності, та надати дитині чіткі інструкції та очікування.
Візуальна та аудіо підтримка	Використовуйте візуальні та звукові засоби, такі як схеми, картки з інструкціями та розкладами, щоб допомогти дитині з ООП зорієнтуватися в навчальному середовищі
Підтримка і комунікація з батьками	Регулярний контакт з батьками є важливим для успішної адаптації. Педагог повинен обговорювати прогрес, консультувати та надавати рекомендації.
Спільні ігри та активності	Організуйте спільні ігри та завдання, які сприяють взаємодії та спільному навчанню. Заохочуйте інших дітей до співпраці та підтримки дитини з ООП.
Оцінка та корекція	Постійно оцінювати прогрес дитини та, за необхідності, вносити корекції до ІОП.
Психологічна підтримка	Забезпечити дитину психологічною підтримкою для подолання стресу та розвитку позитивного ставлення до навчання.
Співпраця зі спеціалістами	В разі потреби консультуватися з психологами, логопедами, реабілітологами та іншими спеціалістами для підтримки дитини.
Залучення інших дітей	Сприяти взаємодії дитини з ООП з іншими дітьми, щоб створити відчуття включення та різноманітності в класному колективі.

Також важливо розуміти, що діти з ООП потребують не тільки роботи в групі дошкільного навчального закладу. Їм потрібна безперервна робота як в колективі, так і вдома з батьками. Тому важливим моментом адаптації є робота батьків у цьому процесі.

Рекомендується на постійній основі звернутися до спеціалізованих фахівців, таких як психологи, логопеди, терапевти, які зможуть контролювати стан дитини, давати фахові рекомендації щодо її адаптації в соціумі, розвитку навичок та здібностей. Також батьки особливих дітей повинні набувати спеціальних навичок комунікації, які сприяють взаємодії з дитиною. Це може включати в себе використання візуальних підказок та інших альтернативних методів комунікації, подібно до тих, що використовуються в дитячому садочку.

В процесі освітнього процесу педагог також може зіткнутися з проблемою проявів негативних емоцій у поведінці дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Діти з особливими освітніми потребами можуть відчувати себе відокремленими від інших дітей через фізичні або розумові обмеження. Це може сприяти появі соціальної ізоляції та відчуття самотності. Також вони можуть мати емоційні труднощі, такі як страхи або тривожність, що може впливати на їхню спільноту з однолітками та педагогами.

Ще одна проблема в адаптації дитини та негативними проявами емоцій в поведінці пов'язана з порушеннями слуху або зору – погіршується сприйняття інформації та взаємодія з іншими дітьми та оточуючими, що призводить до агресії. Через це діти з особливими освітніми потребами можуть відчувати низьку самооцінку, різко ставитися до невдач у навчанні.

Негативні прояви у поведінці дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами можуть бути спричинені різними чинниками.

1. Незрозуміння індивідуальних потреб. Діти з особливими освітніми потребами можуть виявляти негативну поведінку, якщо їхні

індивідуальні потреби не були враховані в навчальному або виховному процесі.

2. Стрес. Зміни в оточуючому середовищі, нові враження або ситуації можуть викликати стрес у дітей, що може виявитися через негативну поведінку.

3. Недолік навичок саморегуляції. Деякі діти можуть мати недолік навичок саморегуляції емоцій, що призводить до агресивної чи неприйнятної поведінки.

4. Відсутність інклюзивного підходу. Якщо навчальний заклад не забезпечує інклюзивне середовище та підтримку для дітей з особливими потребами, це може викликати негативні реакції у цих дітей.

5. Сімейні чинники. Сімейні конфлікти, відсутність підтримки від батьків або наявність стресових ситуацій вдома можуть впливати на поведінку дитини в дошкільному віці.

6. Відсутність адаптивних стратегій. Деякі діти можуть не мати адекватних стратегій адаптації до нових ситуацій або взаємодії з однолітками.

Важливо розуміти, що кожна ситуація є унікальною, і підходи до вирішення негативних проявів повинні бути індивідуальними. Педагоги та спеціалісти повинні спостерігати за дітьми, розуміти їхні потреби та сприяти створенню сприятливого навколишнього середовища для позитивного розвитку.

Для вирішення цих проблем важливо створювати інклюзивні середовища, де діти з особливими освітніми потребами можуть взаємодіяти з однолітками та оточуючими. Також важливо надавати психологічну та педагогічну підтримку, сприяти позитивному розвитку емоційної і соціальної сфери, та працювати над підвищенням самооцінки дитини.

Успішна адаптація дітей з ООП складається не тільки зі спостереження та коригування індивідуальних планів. Також рекомендовано проводити

загальні заняття для дошкільників, аби покращити соціальну взаємодію всіх дітей групи та стимулювати інтерес дітей до навчання.

Нижче наведемо декілька способів психолого-педагогічної роботи вчителя в процесі адаптації дитини для більш комфортного проходження учнем процесу звикання та адаптації у ДНЗ.

Рекомендації щодо формування довірливих взаємовідносин дитини-учня у процесі адаптації

1. Проведення театралізованих ігор, ігор із застосуванням іграшок, музики або пісень (наприклад, гра «Привітання»).

Основні завдання, які виконуються:

- усунення занепокоєння, боязкості дитини;
- спонукання дитини до активних дій;
- формування вміння взаємодіяти з дорослими та однолітками;
- розвиток пізнавальної та емоційної сфер дитини.

Участь у театралізованих іграх сприяє розкриттю прихованих можливостей та індивідуальних здібностей у дітей. Важливою умовою для розвитку театральної гри є налагоджена предметна обстановка. Використання різних видів театрів, таких як пальчиковий, настільний, плоский, ложковий, кукольний та іграшковий, сприяє стимулюванню розвитку діалогічної мови у дітей і формуванню навичок спільної діяльності та обміну діями як засобу спілкування. Взаємодія може мати різні форми, такі як парні ігри, групові ігри, хороводні ігри, а також демонстрація та участь дорослого.

2. Ігри з залученням до дії батьків

Основні завдання, які виконуються:

- усунення дискомфорту при знайомстві дитини та її приході в навчальний заклад;
- формування довірливих відносин з оточуючими на прикладі батьків;
- позитивне ставлення до дитячого садка дитиною.

Цей вид ігор допомагає створити сприятливу атмосферу, де дитина відчуває підтримку та впевненість, що сприяє плавному переходу в нове середовище. Взаємодія батьків у грі дозволяє дитині відчувати безпеку, адаптуватися до нового оточення та будувати позитивні відносини з іншими дітьми та педагогами. Такі ігри сприяють розвитку соціальних навичок, спільної діяльності та сприйняття нового досвіду, що є важливими елементами успішної адаптації в дитячому садочку.

3. Використання іграшок протягом всього періода адаптації

Основні завдання, які виконуються:

- стимулювання емоційного та когнітивного розвитку дитини;
- емоційна підтримка;
- розвиток емпатії;
- подолання страхів, розуміння, що такі проблеми переживає не тільки ця дитина.

Деякі іграшки можуть служити як засіб емоційної підтримки. М'які іграшки або об'єкти, які асоціюються з дому чи комфортом, можуть бути використані для зняття стресу та розвантаження. Іграшка стає для дитини другом. На її прикладі батьки та педагоги додатково можуть розказувати дитині про те, що дитині слід робити, або як вона може справитися зі своїми труднощами.

Тут можливий процес перенесення дитячих острахів та проблем на іграшку, створення з неї окремого персонажа, який переживав подібні до дитячих емоції та впорався з ними.

4. Ігри-наслідування поведінкових стандартів та шаблонів (наприклад, «Дочки-матері», «Магазин іграшок»)

Основні завдання, які виконуються:

- формування у дитини сценаріїв поведінки в тих чи інших ситуаціях;
- підготовка до стандартів та рутини;
- навчання нормам і правилам.

Ігри-наслідування дають дітям можливість відтворити сценарії міжособистісних взаємодій, допомагаючи їм розуміти, як взаємодіяти з іншими дітьми та вихователями. Вони дозволяють дітям експериментувати з різними ролями, виражати свої емоції та почуття через гру та імітацію.

Виховання дітей з особливими потребами разом зі звичайними дітьми включає дітей з ООП в загальний освітній процес.

Нижче наведемо приклад одного заняття в інклюзивній групі, яке допоможе включенню дитини з особливими освітніми потребами в освітній процес.

План заняття з адаптації дітей з ООП в загальному ДНЗ з інклюзивною освітою

Мета заняття: сприяння розвитку та покращенню розумової діяльності та пізнавальної активності дітей з ООП.

Завдання програми включають в себе такі **аспекти:**

- розвиток уваги, включаючи концентрацію, обсяг та здатність до переключення та розподілу уваги;
- розвиток уваги;
- розвиток пам'яті;
- покращення слухового сприймання та фонематичного слуху;
- розвиток мислення, включаючи швидкість мислення та розумові операції, такі як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація;
- розвиток тонкої моторики пальців рук;
- розвиток дисциплінованості, організованості, вольової регуляції та уміння діяти за зразком;
- поліпшення навичок спілкування та роботи у групі.

Вікова категорія дітей. Програма призначена для дітей дошкільного віку (від 4 до 7 років) та буде включати ігрові методи та різні форми роботи, включаючи індивідуальні та групові заняття.

Тривалість заняття – 30 хвилин.

Очікуваними результатами заняття є покращення рівня пізнавальних навичок у дітей, включаючи їхню здатність аналізувати та сприймати предмети за різними параметрами, орієнтуватися в просторі, порівнювати, групувати, узагальнювати та класифікувати їх.

Вправи на розвиток моторики та уваги

«Повтори за мною»

Діти мають наслідувати дорослого і виконувати його інструкції.

1) Піднеси руки вгору, потім опусти; руки вбік, руки в інший бік.
2) Покажи витягнутою рукою на предмет, який я називаю (стіл, вікно, книга, іграшка і так далі).

3) Намалюй криву лінію крейдою (або олівцем) вгорі, потім внизу, праворуч, ліворуч на дошці (у зошиті, на аркуші паперу формату А4).

Гра сприяє наслідуванню та виконанню інструкцій, розвиває координацію рухів та сприйняття інструкцій.

«Допомога»

Дитина допомагає перекладати дрібні предмети з однієї коробки в іншу. Або – дрібні, розсіпані на підлогу предмети, скласти у коробку.

Гра розвиває дрібну моторику.

Вправи на розвиток пам'яті та уваги

«Картинки»

Педагог на короткий час показує дітям картинку. Потім картинка забирається і малюкам необхідно описати те, що було зображено на картинці, як можна більш докладно. Додатково також можна попросити дітей описати, до яких категорій відносяться зображені картинки.

Вправи на розвиток уваги

«Вигадай свій танець»

Педагог або асистент стає в центр кола. У такт музиці (швидкій чи повільній) він виконує декілька різних танцювальних рухів, усі інші повинні копіювати цей танець. Потім ведучий торкається до будь-якого учасника, той виходить у центр, придумує свій танець і так далі по колу.

Гра розвиває увагу та руховий апарат дитини.

Зміст заняття спрямований на корекційні ігри для дітей у форматі інклюзивного навчання. Ці ігри підходять для дітей різного віку (молодшої, середньої та старшої групи). Головною метою є розвиток у дітей уваги, пам'яті та навичок самообслуговування, а також формування умінь слухати інструкції і виконувати їх.

Для проведення подібних занять може бути використано додатковий інвентар: дитячий іграшковий посуд, будівельні матеріали та ляльки, які сприятимуть активній участі дітей і розвитку їхніх навичок.

Загалом можемо сказати, що ігри в процесі адаптації створюють можливості для взаємодії та соціальної інтеграції. Вони допомагають дітям з особливими потребами розвивати навички спілкування, сприяють формуванню позитивних взаємин з іншими дітьми та вихователями. Також розвиток такого формату сприяє розвитку моторики та фізичних навичок.

При цьому ігри можуть бути адаптовані для врахування конкретних фізичних можливостей та обмежень дитини, сприяючи її фізичному розвитку. Ігрові форми навчання стимулюють когнітивний розвиток, сприяючи розвитку уваги, мислення, пам'яті та інших когнітивних навичок. А також вони надають можливість вираження емоцій та розвивають емоційний інтелект. Дитина вчиться впорядковувати свої почуття та взаємодіяти з іншими, що є важливим елементом адаптації.

Отже, ігри не лише сприяють адаптації дітей з особливими освітніми потребами, але і роблять їхні дні в дошкільному закладі більш плідними, стимулюючи розвиток на різних рівнях.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження психолого-педагогічного процесу адаптації дітей з особливими освітніми потребами було зроблено такі висновки:

1. Психолого-педагогічна адаптація дітей дошкільного віку – це комплексний процес, спрямований на створення оптимальних умов для їхнього повноцінного фізичного, емоційного, соціального та когнітивного розвитку у дошкільних установах. Цей процес передбачає взаємодію педагогів, психологів, батьків та інших фахівців з метою створення сприятливого середовища, яке враховує індивідуальні особливості та потреби кожної дитини.

Психолого-педагогічна адаптація зазвичай включає в себе ряд аспектів, таких як соціальна, емоційна, когнітивна, фізична та індивідуальна адаптація. Соціальна адаптація передбачає орієнтацію в соціальному середовищі, розвиток навичок спілкування та взаємодії з оточуючими. Емоційна адаптація – розвиток емоційного інтелекту, здатність розпізнавати та ефективно реагувати на власні та чужі емоції. Когнітивна адаптація включає засвоєння базових знань, розвиток мислення та пізнавальних навичок. Під фізичною адаптацією розуміють розвиток моторики, здатність до фізичних вправ та координації рухів.

Також виділяють декілька видів адаптації за формою прояву в поведінці дитини. Це регресивна та прогресивна форма адаптації. Регресивну адаптацію визначають як комфортну, ґрунтовану на зовнішньому прийнятті людиною групових норм і цінностей. У цьому випадку особистість обмежує себе можливістю проявити свої творчі здібності і не може повністю самореалізуватися. Тільки прогресивна адаптація може сприяти справжній соціалізації особистості. В іншому випадку може виникнути схильність до систематичних помилок у поведінці, порушення норм і створення нових проблемних ситуацій.

Більшість проблем з адаптацією дитини, які відмічають педагоги та батьки, мають відношення до стандартних процесів, пов'язаних із тимчасовими фазами адаптації дитини в новій соціальній групі. Однак іноді зустрічаються індивідуальні проблеми адаптації дітей, пов'язані з очікуваннями батьків, їх опасіннями або індивідуальними фізичними чи психологічними особливостями дитини з ООП.

Для дитини з ООП процес адаптації може бути додатково ускладнений фізичними та ментальними особливостями дитини. Психолого-педагогічна адаптація в контексті дітей з особливими освітніми потребами – це комплексний процес, спрямований на створення сприятливих умов для успішного включення таких дітей у навчальне та соціальне середовища. Цей процес включає в себе індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її конкретних особливостей, потреб, можливостей та рівня розвитку.

2. Психолого-педагогічна адаптація дошкільників з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти є важливим етапом, який вимагає специфічного підходу та уваги від педагога. Адаптація таких дітей потребує таких підходів як: індивідуальний підхід, створення сприятливого середовища, підтримка соціально-емоційного розвитку дитини, використання диференційованих методів та прийомів навчання, постійна плідна взаємодія з батьками, моніторинг та корекція індивідуального плану дитини,

Діти з ООП можуть мати різноманітні потреби та особливості розвитку. Тому важливо застосовувати індивідуальний підхід під час психолого-педагогічної адаптації. У свою чергу ЗДО повинен бути обладнаний таким чином, щоб забезпечити доступність та зручність для дітей з ООП. Це може включати в себе адаптацію класних кімнат, ігрових зон, а також використання спеціального обладнання та ресурсів. Психолого-педагогічна адаптація включає в себе створення умов для емоційного комфорту та соціальної інтеграції. Важливо створювати позитивний морально-психологічний клімат в колективі та надавати підтримку дружбі та

взаємодії між дітьми. Для дошкільників з ООП можуть бути ефективними спеціальні методи та педагогічні прийоми. Вчителі повинні бути готові адаптувати свої підходи до конкретних потреб кожної дитини для досягнення оптимального навчального процесу.

Розуміння та врахування цих факторів адаптації дитини з ООП дозволяє ефективно забезпечити її успішну адаптацію до дошкільного середовища.

3. Виявлено, що процес адаптації до закладу дошкільної освіти є стресовим як для дитини, так і для батьків. Батьки не можуть коректно відноситися до перших етапів адаптації дитини через власну неготовність відпустити дитину та дати їй самостійність. Також не знають, з чим можуть стикнутися при адаптації дитини та не розуміють плану, за яким рухатися, не розуміють своєї ролі в процесі адаптації.

20 % батьків не задоволені адаптацією своєї дитини та 30 % частково не задоволені. Причинами можуть бути те, що дитина тільки проходить гостру фазу адаптації; незадоволення батьками адаптацією дитини в інклюзивному суспільстві може полягати в особливостях самої дитини і її фізичному та психологічному стані та готовності до відвідування дитячого садку; не підготовленість батьками дитини до самостійного розвитку та самообслуговування; проблема сприйняття дітей з ООП дітьми нормативного розвитку.

4. Розроблено рекомендації щодо покращення адаптації дітей з особливими освітніми потребами, які спрямовані на створення сприятливого середовища в групі; сприяння соціальній інтеграції та адаптації дитини в групі; регулярний контакт з батьками; оцінка проведених занять та адаптації, за потреби корекція методичного плану розвитку дитини; залучення дитини до навчальних практик, робота над розвитком навичок дитини; введення нових методик та практичних занять для дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
2. Бочков П. Модель формування постуральних механізмів у дітей з порушеннями опорно-рухового апарату засобами корекційного фізичного виховання. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. № 1(44). С. 31–42.
3. Бутенко О. Г., Кравчук Н. П., Авраменко О. О. Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку дитини дошкільного віку в умовах кризових явищ суспільства. Умань : Візаві, 2022. 262 с.
4. Випасняк І. П. Теоретико-методичні основи корекційнопрофілактичних технологій фізичного виховання студентів з функціональними порушеннями опорно-рухового апарату. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 5. С. 50–57.
5. Вовчик-Блакитна О. О. Індивідуальні особливості емоційного розвитку дитини: стратегії педагогічного супроводу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 15–32.
6. Гевко І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. №1 (64). 294 с.
7. Герасименко Л. Б. Особливості сучасних підходів до формування інклюзивного освітнього середовища. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. №16. 207 с.
8. Глоба О. Теорія і практика соціалізації осіб із порушеннями опорнорухового апарату. URL : <http://csnukr.in.ua/arh/2013/4682013/12/53.pdf>
9. Глушко К. А. Психолого-педагогічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 95 с.
10. Гриньова Н. В. Основи психокорекції. Умань: Візаві, 2022. 131 с.

11. Дегтяренко Т. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навч. посібник для студ. ВНЗ. Суми: Університет. кн., 2008. 513 с.
12. Дичківська І. Інклюзивна освіта : шляхи впровадження. Київ: Дошкільне виховання, 2013. 215 с.
13. Дичківська І. Інклюзивна практика в дитсадку: організаційна модель. Київ: Дошкільне виховання, 2014. 187 с.
14. Дмитренко С. Інклюзія : форми роботи. Київ: Перше вересня, 2019. 199 с.
15. Дмитришина Н. Адаптація дітей раннього віку до перебування у ДНЗ. *Психолог*, 2008. №3. С. 7–10.
16. Добровіцька О. О. Підготовка майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища. *Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти*. 2019. С. 364–464.
17. Добровіцька О. О. Теоретичні основи професійної підготовки соціальних працівників до роботи в інклюзивному середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. №17. С. 45–48.
18. Добровіцька О. О. Формування толерантного середовища як основа інклюзивного освітнього простору. *Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в умовах вищого навчального закладу*. 2018. С. 129–135.
19. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 303 с.
20. Загальна декларація «Про геном людини і права людини»: Генеральна Асамблея ООН від 11.10.1997 року.
21. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
22. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та

розвитку молоді в Україні». 2018. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

23. Інклюзивна модель освіти: методологічні засади. *Підручник для директора*. 2010. №2. С. 62–72.

24. Інклюзивна освіта: підтримка батьків батьками. *Завуч (Шкільний світ)*. 2007. №36. С. 13–15.

25. Калиновська І. С. Підготовка майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання: теорія і практика. Умань: Сочінський М. М., 2020. 183 с.

26. Карпенко О. Теоретико-методологічні підходи професійної готовності фахівців до соціальної роботи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 25. С. 73–79.

27. Кас'яненко О. Формування готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку в умовах інклюзії: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.004. / Тернопільський нац. пед. ун. ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2018. 20 с.

28. Келлер К. Рівність та інклюзія. URL: <https://www.slideshare.net/secret/3X9gRUNPcWqOFV>

29. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Освіта України*. 2009. №90. С. 1–2.

30. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Дефектологія*. 2009. №4. С. 3–4.

31. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

32. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання. *Рідна школа*. 2009. №11. С. 52–56.

33. Лисенко О. Педагогічна адаптація дітей з порушеннями опорно-рухового апарату до умов дошкільного закладу. Дніпро: Ліга-Прес, 2018. 302 с.

34. Мартинчук О. В. Концепція підготовки майбутніх фахівців у

галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. №15. С. 49–53.

35. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: Теорія та методика інклюзивного навчання. Модулі 1-3 / уклад. Л. М. Сидорів, за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : видавець Кушнір Г. М., 2020. 235 с.

36. Наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» №691 від 2.12.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0691290-05#Text>

37. Науменко Т. І. В дитячий садок прийшли новенькі (Соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку). Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2002. 72 с.

38. Незвичайні діти у звичайній школі. *Завуч (Шкільний світ)*. Київ, 2009. №19. С. 2–49.

39. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

40. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. / упор. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник та ін.; за заг. ред.: М. Грищенко. URL: <http://surl.li/hoha>

41. Новікова В. В. Адаптація дітей в дошкільному закладі – практичний психолог, дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 418 компенсуючого типу Харківської міської ради. URL: http://dnz418.edu.kh.ua/psihologichna_sluzhba_dnz/poradi_psihologa/

42. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивноресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.

43. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: Агенство Україна. 2019. 300 с.

44. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження

порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг» №80 від 31.01.2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2007-%D0%BF#Text>

45. Постанова Кабінету Міністрів України «Про комплексну програму розв’язання проблем інвалідності» №31 від 27.01.1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-92-%D0%BF#Text>

46. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

47. Програма навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта» / розробн. Порошенко М. А. Київ: ТОВ Агентство «Україна», 2019. 60 с.

48. Проскурняк О. П. Адаптація учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання: комунікативний аспект. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. 1(14). С. 274–281.

49. Ремажевська В. Дитина з вадами зору в групі раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. №10. С. 16–21.

50. Саранча І. Г. Психологічні особливості навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. 116 с.

51. Саранча І. Г. Соціалізація осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 144 с.

52. Скрипник Т. В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху. Київ: Літера. 2019. 208 с.

53. Софій Н. З., Найда Ю. М. Інклюзивне навчання: інформаційний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29858/1/Y_Naida_IN_2019_IP_PO.pdf

54. Спосіб оцінки адаптації дітей до навчання у закладах дошкільної та загальної середньої освіти / упор. І. О. Калиниченко, М. Ю. Антомонов, С.В. Гозак, Г.О. Латіна, Г. Л. Заїкіна, А.С. Колесник. Суми: ФОП Цьома С. П., 2023. 22 с.

55. Стреж Л. Сходинки адаптації дітей раннього віку. Київ: Шк.світ, 2009. 128 с.
56. Тарасун В. В. Технології ранньої комплексної допомоги дітям переддошкільного віку з особливостями розвитку. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2019. Вип. 38. С. 150–156.
57. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти / за наук. ред. М. Є. Чайковського. Київ: Університет «Україна», 2019. 460 с.
58. Указ президента України про затвердження «Національна програма професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 роки» N 519 від 13.07.20201 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519/2001#Text>
59. Фредріксон Д. Л. Всі учні – означає всі учні. URL : https://www.slideshare.net/ Inclusive_Education_Community/all-students-means-all-studentsjoy-ukr/secret/fWEizVcf4eyVY3
60. Чайковський М. Є., О. О. Добровіцька. Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в інклюзивному освітньому просторі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Університет «Україна», 2018. 271 с.
61. Exploring the Relationship Between School Transformation and Inclusion. *Bayesian Multilevel Longitudinal Analysis*. Inclusion : March, 2018. Vol. 6, №1. P. 19–32.
62. Kusnirova V. Podpora inkluzie vo vychove vo vol'nom case. Ruzomberok: Vydavatel'stvo Katolickej univerzity v Ruzomberku, 2018. 140 stran.

ДОДАТКИ

Додаток А

Питання до інтерв'ю з адміністрацією садочку

1. Як проходить прийом дітей з ООП до дитячого садочку?
2. Яка кількість учнів з ООП може бути в одній групі?
3. Чи надаються асистенти в інклюзивні групи для роботи з особливими дітьми?
4. Яким чином відбувається адаптація дітей з ООП в колективі?
5. Які існують методи моніторингу динаміки навчання дітей з ООП в групі?
6. Опишіть основні методи оцінки рівня адаптації дитини з ООП в групі.

Опитувальник «Щодо задоволеності результатами роботи з інклюзивним простором»

1. Чи задоволені ви результатами роботи з вашою дитиною в інклюзивному навчальному закладі?
 - Так
 - Ні
 - Частково задоволений
2. Чи плануєте ви далі працювати над адаптацією своєї дитини в інклюзивному просторі (незалежно – в цьому навчальному закладі або в іншому)?
 - Так
 - Ні
 - Не думав про це
3. Чи стикалися ви з проблемами при початковій адаптації дитини у ДНЗ?
 - Так
 - Ні
4. Опишіть найбільш складну проблему в адаптації дитини в дитячому садку, якщо така траплялася

Анкета для батьків «Щоденник стану та поведінки дитини вдома та у дитячому садку»

1. Як давно дитина ходить до садочку?
 - А) До місяця
 - Б) Від місяця до трьох
 - В) більше трьох місяців

2. Який настрій переважає у дитини останнім часом?
 - А) Бадьорий, урівноважений
 - Б) Нестійкий
 - В) Пригнічений

3. Як ваша дитина засинає?
 - А) Швидко, спокійно
 - Б) Довго не засинає
 - В) Неспокійно

4. Який апетит у вашої дитини?
 - А) Добрий
 - Б) Вибірковий
 - В) Нестійкий
 - Г) Поганий

5. Як ваша дитина грає?
 - А) Уміє грати самостійно
 - Б) Не завжди
 - В) Не грає сам

6. Які взаємовідносини з однолітками в групі?
 - А) Легко йде на контакт
 - Б) Вибірково
 - В) Важко

7. Як відноситься до занять: уважний, активний?
 - А) Так
 - Б) Не завжди
 - В) Ні

Індивідуальний навчальний план дитини з ООП Антон

Індивідуальний навчальний план для дитини з ООП, строком з 12.01.2022 по 31.05.2022 з подальшим його продовженням протягом року за освітніми напрямками: “Особистість дитини”, “Дитина в соціумі”, “Мовлення дитини”, “Дитина у світі культури”, “Дитина у природному довкіллі”, “Діяльність дитини” “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”.

Освітня лінія «Особистість дитини»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«±» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		25.01	25.02	08.04	30.05	
1. Розвиток рівноваги та координації	Антон буде: 1.1 Уважно слухати вказівки дорослого. 1.2 Стояти на носках 3 – 5 с., руки вздовж тулуба, з допомогою дорослого. 1.3 Стояти на носках 3 -5 с., руки розведені в сторони, з частковою допомогою дорослого. 1.4 Стояти на носочках 5-10 с. з заплющеними очима, руки підняті вгору, самостійно. 1.5 Ходити по нестійкій поверхні з допомогою дорослого. 1.6 Самостійно ходити по нестійкій поверхні					

2. Формування вмінь елементарного самообслуговування	2.1 Відвідувати туалет за необхідності, без нагадування дорослого. 2.2.Мити руки після відвідування туалету без нагадування дорослого. 2.3. Вмиватись після їжі та сну самостійно 2.4 Знати місце розташування свого рушничку та шапки для одягу. 2.5. Самостійно одягатися та роздягатися					
--	--	--	--	--	--	--

Освітній напрям «Дитина в природному довкіллі»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«±» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		20.01.	24.02.	31.03.	12.05.	
1.Диференціювання просторових відносин власного тіла	Антон буде: 1.1 Показувати ліву (праву) руку та ногу з допомогою дорослого. 1.2 Показувати і по можливості називати ліві частини власного тіла з допомогою дорослого за потреби. 1.3 Показувати і по можливості називати праві частини власного тіла з допомогою дорослого за потреби. 1.4. Розрізняти основні групи напрямів «вперед – назад», «вгору – вниз», «направо-наліво»					

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«±» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		19.01.	28.02	11.04.	27.05.	
1. Засвоєння знань про чотири сенсорні еталони кольору (червоний, жовтий, зелений, синій)	<p>Антон буде:</p> <p>1.1 Показувати предмети червоного кольору серед 4 запропонованих, з частковою допомогою дорослого.</p> <p>1.2 Вибирати предмети жовтого і червоного кольорів серед 3 запропонованих з частковою допомогою дорослого.</p> <p>1.3. Зображувати геометричні фігури жовтого, червоного та зеленого кольорів на папері з частковою допомогою дорослого.</p> <p>1.4 Сортувати предмети 4 кольорів (червоні, жовті, зелені, сині) у відповідні корзинки самостійно.</p> <p>1.5 Самостійно знаходити, предмети визначеного кольору і називати його, на прохання дорослого.</p>					

<p>2. Розрізнення сенсорних еталонів форми предметів (коло, квадрат, трикутник)</p>	<p>2.1 Показувати рукою квадрат, коло, трикутник на прохання, з частковою допомогою дорослого . 2.2 Виокремлювати коло, квадрат, трикутник серед 4 запропонованих геометричних форм, з допомогою дорослого. 2.3 Зображувати на папері коло, трикутник та квадрат, на прохання дорослого. 2.4 Самостійно показувати і намагатись назвати предмети, які схожі на коло, трикутник і квадрат. 2.5 Сортувати та називати предмети круглої, квадратної і трикутної форм самостійно.</p>					
<p>3. Розвиток дрібної моторики</p>	<p>3.1 Аналізувати схему та підбирати відповідні предмети конструктора, з частковою допомогою дорослого. 3.2 Поєднувати деталі конструктора між собою та створювати із них з допомогою дорослого найпростіші моделі, за схемою 3.3 Будувати конструкції з простих геометричних фігур представлених у схемі, з допомогою дорослого. 3.4 Конструювати та самостійно створювати споруди. 3.5. Використовувати різні форми ручної праці (ліплення, малювання, ігри)</p>					

4. Розвиток знань про власні частини тіла	4.1 Показувати частини тіла людини на зображенні. 4.2. Показувати частини обличчя людини з допомогою дорослого. 4.3 Намагатись називати та показувати свої частини тіла на прохання дорослого, перед дзеркалом.					
5. Розвиток знань про кількість, множину	5.1. Засвоїти поняття «один», «багато» 5.2. Навчитись співвідносити множини «більше», «менше».					

Освітній напрям «Дитина в соціумі»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«+» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		20.01	25.02	08.04	30.05	
1.Формування поняття про основні емоції: радість, злість, здивування, страх, цікавість	Антон буде: 1.1 Показувати емоцію на зображенні, на прохання дорослого. 1.2 Демонструвати мімікою обличчя, декілька названих дорослим емоцій. 1.3. Показувати названу емоцію на «квітці настрою» та намагатись називати свій настрій.					

<p>2. Формування поняття «добре-погано».</p>	<p>2.1 Виразити негативні емоції за допомогою слів та рухів (крутить головою, каже «не подобається», «не так»).</p> <p>2.2 Розрізняти погані та добрі вчинки на ілюстраціях.</p> <p>2.3 Брати участь в ігровій діяльності.</p> <p>2.4 Обмінюватись іграшками в групі з іншими дітьми без штовхання, вихвачування і т.д.</p> <p>2.5 Аналізувати власну поведінку з допомогою дорослого та намагатись просити пробачення у відповідних ситуаціях.</p> <p>2.6 Допомогати іншим збирати та складати іграшки після колективних та самостійних ігор</p>					
--	---	--	--	--	--	--

Освітній напрям «Мовлення дитини»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«+» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		20.01.	24.02.	31.03.	12.05.	
<p>1. Розвиток артикуляційного апарату</p>	<p>Антон буде:</p> <p>1.1 Виконувати вправи для губ під керівництвом дорослого</p> <p>1.2 Самостійно виконувати вправи для губ.</p> <p>1.3 Виконувати вправи для язика під керівництвом дорослого</p> <p>1.4 Самостійно виконувати вправи для язика.</p> <p>1.5. Виконувати дихальну та артикуляційну гімнастику.</p>					

2. Розвиток словникового запасу	2.1 Намагатись повторювати за дорослим прості слова з обраної теми. 2.2 Намагатись правильно вимовляти прості слова з обраної теми самостійно. 2.3 Спільно з дорослим називати та співвідносити слова з обраної теми з відповідною картинкою. 2.4 Відповідати на запитання з обраної теми простим словом.					
---------------------------------	--	--	--	--	--	--

Освітній напрям «Гра дитини»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«+» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		25.01.	28.02	11.04.	27.05.	
1. Розвиток ігрової діяльності та активності	<p>Антон буде:</p> <p>1.1 Виконувати ігрові дії з лялькою спільно з дорослим. 1.2. Виконувати ігрові дії за зразком дорослого (наприклад: «Нагодуй медведика», «У зайчика поранена лапка», «Лялька Оленка замерзла, її потрібно зігріти»»Оленка збирається до садочка».) 1.3. Виконувати ігрові дії самостійно та за проханням дорослого («Покатай ляльку», «Вклади спати ведмедика» «Накрий на стіл».) 1.4. Почне проявляти інтерес до гри в парі з іншою дитиною.</p>					

Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»

Позначення для оцінювання:

«+» - Виконує;

«+» - Виконує не систематично або Виконує з допомогою;

«-» - Не виконує.

Цілі та завдання	Очікувані результати/уміння, які планується досягти	Моніторинг та оцінювання досягнень				
		02.02.	09.03	20.04	25.05	
1.Формувати бажання маніпулювати ножицями, вирізати круглі та квадратні форми. (вирізати, наклеювати)	Антон буде: 1.1 Фокусувати увагу та погляд на ножицях. 1.2. Виконувати рухи ножицями з допомогою дорослого. 1.3. Вирізати круглі та квадратні частини за зразком та по штрих пунктиру. 1.4. Розміщувати вирізані деталі у відповідному виділеному місці на зображенні («вікна будинку», «колеса велосипеда» і т.п.)					
2.Розвиток художньо-естетичних почуттів	2.1. Розрізняти веселу і сумну мелодії за допомогою дорослого та відповідними рухами руками (рука ввєрх – «Весела» , рука опущена вниз «Сумна») 2.2 Вирізняти музику за силою звучання (голосно-тихо)і намагатиметься сказати «Гучно» та «Тихо» 2.3 Виконувати елементарні рухи під музичний ритм за зразком дорослого 2.4 Виконувати рухи синхронно, одночасно з іншими дітьми.					